

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1. PROBLEMFÖRMULERING OCH SYFTE	1
1.2. BAKGRUND	1
1.3. DISPOSITION.....	2
2. TIDIGARE FORSKNING	3
2.1. KRIMINALVÅRDENS STATISTIK.....	3
2.2. RAPPORTEN ”EFTER MUCK”	3
2.3. RAPPORTERNA ”FRÅN ANSTALT TILL FRIHET” OCH ”FÖRBEREDD FÖR FRIHET”	4
2.4. RAPPORTEN ”HINDER OCH MÖJLIGHETER”	6
2.5. SAMMANFATTNING.....	8
3. TEORI	9
3.1. JAGET OCH MASKERNA	9
3.2. STIGMA.....	10
3.3. ETABLERADE OCH OUTSIDERS	12
3.4. TEORIERNAS RELEVANS FÖR VÅR STUDIE.....	13
4. METOD	15
4.1. KVALITATIV METOD	15
4.2. KVALITATIV INTERVJU	16
4.3. ANALYS AV DATAMATERIAL	18
4.4. METODVAL	18
4.5. URVAL.....	19
4.6. ETISKA STÄLLNINGSTAGANDEN	20
4.7. GENOMFÖRANDE.....	20
4.8. FÖRDELAR OCH NACKDELAR MED KVALITATIVA METODEN	22
5. RESULTAT	23
5.1. INTERVJU MED ”ERIK”	23
5.2. INTERVJU MED ”DAVID” OCH ”JOHAN”.....	24
5.3. INTERVJU MED ”LINDA”.....	28
5.4. INTERVJU MED ”NIKLAS”	28
5.5. JÄMFÖRELSE MELLAN INTERVJUERNA	30
6. ANALYS	31
6.1. ANALYS AV RESULTAT UTIFRÅN TIDIGARE FORSKNING	31
6.2. ANALYS AV RESULTAT UTIFRÅN TEORI	32
7. SLUTDISKUSSION	36
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	38
BILAGOR	40
BILAGA 1 – INTERVJUMANUAL	40

1. Inledning

Vid frigivning från fängelset är det många individer som går ut med en vision om att skapa sig ett nytt liv, att komma bort från brottets bana. I detta läge kan det uppstå problem att bli accepterad i samhället, även om individen sonat sitt eller sina brott. Problemen kan bestå av att människor i den före detta kriminellas omgivning stänger ut dem från gemenskapen i samhället. Det finns olika organisationer som hjälper till i övergången mellan det kriminella livet och livet utanför, ett exempel på en sådan organisation är Kriminellas Revansch I Samhället (KRIS). KRIS medlemstidning, *Vägen Ut*, redovisar att 50 procent av dem som tidigare suttit i fängelse återfaller till ett kriminellt beteende och att det är 20 000 brottslingar som står för 70 procent av brotten.¹ Dessa siffror visar att det existerar ett problem med återintegrering av före detta kriminella.

Det finns ofta att läsa i olika tidningar om den höga återfallsfrekvensen och att antal brott ökar med konstant hastighet. Den höga beläggningen på fängelserna diskuteras likaså och det skrivs om de nya som ska byggas istället för att diskutera konkreta förslag på hur brottsfrekvensen och återfallsfrekvensen ska minskas. Därför kan det vara intressant att försöka se varför de kriminella väljer att avbryta sin brottskarriär och vad som gör att vissa lyckas och andra inte.

1.1. Problemformulering och syfte

Att sitta i fängelse är tillräckligt svårt, men att friges kan ställa internen inför ännu större problem. Vid frigivningen skapas nya hinder, såsom svårigheter att få arbete, risk för återfall vid återkomst till gammal umgängeskrets samt stigmatisering från samhället i stort. Det kan formuleras så att den frigivne är fri, men ändå inte, då den sociala kontrollen kan kännas lika påtaglig som kontrollen i fängelset. Individens egna känslor kan vara tveeggade då han/hon både vill leva ett liv som följer samhällets normer och samtidigt känna en dragning till det liv han/hon levde innan fängelsevistelsen.

Kriminalitet kan anses vara ett brett begrepp, då allt från snatteri till massmord inbegrips däri. Gränsen mellan beteenden som kan anses vara kriminella och därmed straffbara, varierar. Även individens bakgrund och uppväxt spelar en viss roll i bedömningen huruvida denne anses vara kriminell eller ej. Det förhåller sig på liknande sätt med möjligheterna att återintegreras då familjen kan vara ett viktigt stöd igenom processen.

Syftet med denna uppsats är att belysa vilka hinder och möjligheter de före detta kriminella möter när de ska återintegreras i samhället. Vi vill dessutom fördjupa förståelsen för varför de väljer att avbryta sin brottskarriär.

1.2. Bakgrund

KRIS startades 1997 av fyra före detta kriminella personer. Under de närmaste åren växte medlemsantalet, ett antal lokalföreningar bildades och år 2000 bildades riksförbundet som en övergripande organisation.² I dagsläget har de 5 300 medlemmar³ och föreningen har utvecklats till 23 lokalföreningar i fem regioner, alla underställda riksförbundet. KRIS arbetar efter fyra riktlinjer, vilka är uppsökande verksamhet, föreläsning- och utbildningsverksamhet, medlemsverksamhet och slutligen övrigt brottsförebyggande arbete. Den uppsökande verksamheten innebär att medlemmar i föreningen besöker anstalter och

¹ Beun, 2005, *Vägen Ut*, *Svensk handel kritisk till kriminalvårdens resultat*, nr. 1, s.9

² Frodlund, 2003, *KRIS Rapport 2003:7*, Stockholm: Brottsförebyggande rådet, information och förlag, s.12

³ <http://www.kris.a.se>, besökt 050414, senast ändrad 050413

informerar om dess verksamhet, utöver det anordnas även diverse sportaktiviteter.⁴ Med föreläsning- och utbildningsverksamheten menas att medlemmar föreläser i skolor, kommunala förvaltningar och behandlingshem. De berättar om föreningen och om sina egna erfarenheter av kriminalitet för att ge större förståelse för kriminellt leverne och dess följder.⁵ Den tredje riktlinjen – medlemsverksamhet - innebär att föreningen arbetar för att dess medlemmar ska bli ”produktiva och ansvarsfulla” samhällsmedborgare. För att lyckas med detta ställer föreningen upp med social rådgivning, diverse fritidsaktiviteter och som ett stöd i processen.⁶ Den fjärde och sista riktlinjen är övrig brottsförebyggande verksamhet vilken innebär internationellt samarbete med systerorganisationer i andra länder, deltagande i opinionsbildande debatter och manifestationer.⁷

I artikeln ”Den svåra vägen ut” beskrivs en intervju gjord med fyra interner på Storbodaanstalten om hur de ser på livet efter fängelset. De som intervjuas anser att en ordnad tillvaro efter frigivning är viktigt, för att klara sig igenom det de kallar den ”farliga veckan”, det vill säga första tiden efter frigivning. ”’Kåkfärrarstämpeln’ kan vara svår att tvätta bort. Både i egna och andras ögon.” Anledningen till att den första tiden är så kritisk är för att den frigivne har en svag tro på att han/hon klarar av livet utanför. Enligt artikeln beskriver intervjupersonerna livet i fängelset som passivt och isolerat, vilket kan medföra problem efter frigivning.⁸ Anpassningsperioden, det vill säga tiden innan den frigivne kan ses som återanpassad till samhällets normer, varierar mellan individer. En av de intervjuade menar att den tiden motsvarar tiden i fängelset. Detta är då beroende av arbetssituation då en bra arbetsgivare kan underlätta vid anpassningen.⁹

1.3. Disposition

Uppsatsens disposition börjar med ett inledande kapitel där problemformulering, syfte och kortfattad bakgrund behandlas. Därefter följer ett kapitel som redogör för tidigare forskning som innefattar fyra rapporter som behandlar vårt problemområde.

I teoridelen beskriver vi de teorier som kan appliceras på vår studie. Dessa är tagna ur Erving Goffmans *Stigma* och *Jaget och maskerna* och slutligen *Etablerade och outsiders* av Norbert Elias och John L. Scotson. Därefter redogör vi för metoddelen som innehåller redogörelser för den kvalitativa metoden, intervjuer, analys och diskussion om urval. Sedan tas etiska ställningstaganden, genomförandet och slutligen fördelar och nackdelar med den valda metoden upp. Vi kommer sedan att redovisa uppsatsens resultat genom att redogöra för de intervjuer vi genomfört, vi fortsätter med att analysera resultatet utifrån tidigare forskning och teori. Uppsatsen avslutas därefter med en slutdiskussion.

⁴ Frodlund, 2003:16, 18

⁵ Frodlund, 2003:25-26

⁶ Frodlund, 2003:29

⁷ Frodlund, 2003:38

⁸ Sundgren, 2004, Apropå: *Den svåra vägen ut*, nr. 1, s. 26

⁹ Sundgren, 2004:27

2. Tidigare forskning

Den här delen börjar med statistik från kriminalvården för att sedan redogöra för rapporten "Efter muck" som tar upp hur frivården tar över insatserna för återintegrering av de nyligen frigivna från fängelser. Därefter behandlas en rapport utförd av Brottsförebyggande Rådet, BRÅ, vilken beskriver frigivningsprocessen. Slutligen behandlas "Hinder och Möjligheter" som även den skildrar frigivningssituationen, men undersöker hur väl det gått efter frigivning. Vi kommer sedan att avsluta bakgrundskapitlet med en sammanfattning och jämförelse mellan rapporterna.

Brottsförebyggande rådet arbetar för att sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande åtgärder och om rättsväsendets reaktion på brott.¹⁰

2.1. Kriminalvårdens statistik

I *Kriminalvård Och Statistik* (KOS) framhålls att frivårdens klienter har stora problem att ta sig in på arbetsmarknaden, speciellt under perioder med hög arbetslöshet i Sverige. KOS visar att variationen i klienternas sysselsättning den 1:a oktober 2003 såg ut som följande:

	Arbetande	Pension eller sjukbidrag	Arbetsmarknads-åtgärder	Övrig utbildning	Missbruksvård	Arbetslös
%	22,6	17,1	5,8	7,2	10	37,2

Tabell 1. Sysselsättning

Statistiken behandlar även klienternas bostadssituation under 2003, vilken är uppdelad enligt följande:

	Egen lägenhet	Annan stadigvarande bostad	Tillfällig bostad	Bostadslös	Missbruksvård
%	45,3	25,1	11,3	10,1	8,2

Tabell 2. Bostadssituation¹¹

Andelen dömda som har haft tidigare erfarenhet kriminalvården är enligt följande:

	Ingen erfarenhet	Endast frivård	Erfarenhet av frihetsberövande påföljd
%	38,2	8,3	53,5

Tabell 3. Erfarenhet av kriminalvård¹²

2.2. Rapporten "Efter Muck"

Efter Muck är den andra rapporten av två, varav den första behandlar situationen för internerna före frigivningen och den andra situationen efter. Den första kommer inte behandlas då den saknar relevans för vårt arbete. Rapporten beskriver frivårdens arbete med de frigivna, framför allt beskriver den övervakarnas arbete.

¹⁰ Wennerberg, 2003, *Från anstalt till frihet*, Stockholm: Brottsförebyggande rådet, information och förlag, s.2

¹¹ Kriminalvården, 2004, *Kriminalvård och statistik*, Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsens förlag, s. 33, 49-50

¹² Kriminalvården, 2004:71

Frivårdens övergripande mål är att hjälpa till vid återintegrering till samhället samt att stävja återfall i brott. I dess uppgifter ingår att skapa en behandlingsplan för varje individ och att se till att denna följs. De ska även kontinuerligt ha uppföljningsmöten med både den frigivne och dess eventuella lekmanövervakare.¹³

Rapporten behandlar problemet med bostäder, arbete och försörjning för de frigivna. Den visar att endast en liten del hade fast bostad vid frigivningstillfället, men det förklaras senare att situationen hade förbättrats en aning sex månader efter frigivning. Rapporten beskriver även arbetssituationen som relativt bister, då en fjärdedel vid frigivningstillfället uppgav att de hade fast eller tillfällig anställning efter fängelsevistelsen. Andelen hade dock minskat vid mätningen sex månader senare till en femtedel. Frivårdens uppgift är inte att förmedla arbeten till sina klienter utan snarare att bistå med kontakter, exempelvis till arbetsförmedlingen. Eftersom andelen med fast arbete är så låg uppstår det i förlängningen ett problem vad det gäller försörjningen. Rapporten tar upp socialbidrag som den största försörjningskällan, därefter kom arbete vilket stod för strax över 20 procent. Den visar även att en del av de frigivna bedrev kriminell verksamhet även efter sitt fängelsestraff, vilket kan bero på att många har stora skulder att betala tillbaka.¹⁴

Rapporten beskriver frivårdshandläggarnas bedömning av de frigivnas sociala situation. De anser att de flesta av deras klienter har en kriminell vänskapskrets både före och efter frigivningen. Rapporten beskriver problemet internerna har med att bevara sina relationer under tiden de avtjänar sina straff. Det är många som tappar kontakten med sin sambo eller make/maka.¹⁵ Det läggs en stor vikt vid fritidsintressen, då de kan avhålla de tidigare dömda från kriminella aktiviteter. Tanken är att ju mer tid som läggs på regelbundna fritidsaktiviteter, desto mindre tid bör det finnas för kriminell handling. Frivården har i vissa fall förmått klienten att söka upp föreningar han/hon är intresserad av. Ungefär en tredjedel av dem som behövde hjälp med att utveckla sina fritidsintressen, fick assistans från frivården.¹⁶

Rapportens resultat visar att frivården har stora brister vad gäller möjligheterna att hjälpa sina klienter. Det kan ses i andelen som ansetts behöva hjälp och erhållit den, varit anmärkningsvärt liten. Till exempel i bostadsfrågan har endast 50 procent av dem som behövt hjälp fått det. Vad gäller sysselsättning har 40 procent fått hjälp och ekonomisk hjälp har endast 14 procent erhållit. Dock kan det sägas att det i stor utsträckning är de som ansetts behöva mest hjälp som också fått den.¹⁷

2.3. Rapporterna ”Från anstalt till frihet” och ”Förberedd för frihet”

Från anstalt till frihet och *Förberedd för frihet* är två rapporter skrivna i samråd med kriminalvården. Syftet med rapporterna är att utvärdera ett försök som kriminalvården genomfört för att förbättra frigivningsförberedelserna. Del ett är den ursprungliga utvärderingsrapporten, medan del två är en uppföljning för att kontrollera den första delens resultat.

Frigivningssituationen bör förberedas på ett bättre sätt genom att öka samverkan mellan den intagne, socialtjänsten, arbetsförmedlingen med flera. Det är endast 44 procent av de intagna som har kontakt med de olika myndigheterna. För att bygga upp ett kontaktnät som kan fungera även efter frigivningen bör kriminalvården förmedla kontakter med olika myndigheter och organisationer till internen. Detta för att säkerställa den frigivnes tillgång till

¹³ Wahlin & Wennerberg, 2001:2, *Efter Muck, från anstalt till livet i frihet*, Stockholm: Brotsförebyggande rådet, Information och förlag, s. 13

¹⁴ Wahlin & Wennerberg, 2001:23-25

¹⁵ Wahlin & Wennerberg, 2001:27

¹⁶ Wahlin & Wennerberg, 2001:28

¹⁷ Wahlin & Wennerberg, 2001:31-32

bostad, sysselsättning och försörjning. Enligt BRÅ:s rapport bedömdes drygt 70 procent av internerna behöva kontakt med socialtjänsten för förberedelser inför frigivning. Främst eftersöktes hjälp med bostad och försörjning. Av dessa 70 procent hade hälften sedan tidigare en handläggare inom socialtjänsten. Det visade sig även att 15 procent av internerna saknade kunskap om möjligheten att få en handläggare hos socialtjänsten.¹⁸

Enligt rapporten var det 44 procent som ansågs ha ett behov av bistånd från arbetsförmedlingen och av dessa var det endast 13 procent som inte fick den hjälp de önskat. Samarbetet mellan interner och arbetsförmedling kan anses vara bra, trots att endast fem procent av dem har haft någon form av planeringsarbete med kriminalvården och arbetsförmedlingen i samarbete.¹⁹

Kriminalvården har som mål att frigivningen ska ske successivt, i form av att det för varje enskild intern ska finnas en planering för en strukturerad övergång mellan fängelse och frihet. Frigivningsprocessen för de som befunnit sig på en slutna anstalt bör genomföras på ett sådant sätt att internen förflyttas till en öppen anstalt och vid närmandet av frigivningsdagen bör internen ha möjlighet att tilldelas en placering eller aktivitet som delvis sker utanför anstalten. Enligt rapporten är frigivningssituationen långt ifrån det uppsatta målet, då cirka 60 procent av internerna uppger att de frigivits direkt från slutna anstalter utan någon form av strukturerad övergång.²⁰ Två möjliga förklaringar som tas upp i rapporten är att det råder platsbrist på de öppna anstalterna och att det råder en motivationsbrist hos internerna att flytta till öppna anstalter. Om de öppna anstalterna endast hade en beläggning på 85 procent skulle detta medföra en högre grad av successiva övergångar till frihet. Motivationsbristen hos internerna kan bero på att de känner rädsla för förändringar i sin vardag, då de har en stor trygghet i de slutna anstaltens rutiner.²¹

I uppföljningen av den första delen i Brottsförebyggande rådets rapport, *Förberedd för frihet* beskrivs olika former av utslussningsmetoder som kriminalvården använder. Den första metoden är 34§-placering, vilken används främst för dem med missbruksproblem, men är även effektiv för dem med studiebehov och dem som haft en längre strafftid. Placeringen sker efter individuella behandlingsbehov, där exempelvis interner med missbruksproblem har en chans att vistas på behandlingshem eller i familjehem och de som har ett behov av utbildning har möjlighet att studera på en skola med internat, till exempel folkhögskola. År 2002 inledde 510 personer en 34§-placering, varav hela 83 procent placerades på behandlingshem och så gott som alla utöver dessa placerades i familjehem. Ingen placerades på en utbildningsinstitution.²²

Den andra utslussningsmetoden är frigång, som innebär att en intern har möjlighet att under dagtid röra sig utanför anstalten för att utföra arbete, delta i undervisning, erhålla öppenvårdsbehandling eller att delta i någon annan form av särskilt ordnad verksamhet. Kravet för frigång är att internen sitter på en öppen anstalt. Metoden används ej om det finns risk för att internen kommer att avvika, begå brottshandling eller missbruka någon form av drog. Frigång är en bra metod för dem som behöver inskolning i arbetslivet eller då frigången väsentligt kan öka internens möjligheter att försörja sig efter frigivning. I de fall där frigång medges i utbildningssyfte beror det på att internen saknar grundläggande behörighet och då utbildningen ses som en förutsättning för fortsatta studier eller anställning. Frigångsmetoden var från början främst till för rehabilitering och inte för att motverka anstaltsskador på de interner som kan ses som socialt anpassade. På senare tid har detta förbehåll vidgats och

¹⁸ Wennerberg, 2003:20

¹⁹ Wennerberg, 2003:20

²⁰ Wennerberg, 2003:23

²¹ Wennerberg, 2003:25

²² Holmberg & Niméus, 2004, *Förberedd för frihet*, Stockholm: Brottsförebyggande rådet, Information och förlag, s. 25-26

börjat anses som ett utslussningsalternativ för båda grupperna. Denna utslussningsmetod kan påbörjas tidigast tre månader innan frigivning. 465 interner fick frigång under 2002, vilket är mindre än under föregående år.²³

Den tredje och sista utslussningsmetoden är IÖV-utsluss, vilket står för intensivövervakning med elektronisk kontroll. Metoden innebär att internen vistas i hemmet den sista tiden av sitt straff med elektronisk övervakning, det vill säga så kallad fotboja. En förutsättning för att medges IÖV-utsluss är att den dömda avtjänar minst två års straff och metoden får som längst pågå i fyra månader. För att bli beviljad utslussningsmetoden fordras att den dömda har tillgång till bostad, telefon, elektricitet och ordnad sysselsättning. Samma förbehåll som i frigångsmetoden används här, det vill säga att den inte beviljas om det finns en risk att den dömda avviker, återfaller i kriminella aktiviteter eller återgår till ett missbruk av droger. Då metoden enbart använts sedan 2001 är det en relativt liten grupp som haft tillgång till den, år 2002 var det 151 som fick sina ansökningar beviljade. Den låga siffran beror även delvis på de stränga krav som ställs på internens livssituation utanför murarna.²⁴

Dessa utslussningsmetoder används främst för långtidsdömda, interner med strafflängd upp till ett år får i regel ingen utslussning. Enligt rapporten visar det sig att inte heller interner utan drogberoende får utslussning i samma utsträckning, då de precis som de korttidsdömda inte anses ha ett behov av det.²⁵ Rapporten tar upp statistik över dem som ej haft drogberoende och inte heller fått utslussning. Det är 41 procent som inte har ansetts ha behovet, 23,5 procent har inte fått sin fråga prövad, motivationsbrist har stått för 23,5 procent, i 10 procent av fallen har frågan aktualiserats för sent och de sista två procenten har haft andra skäl.²⁶

Utslussningens vikt ligger i att internerna ska ha en ökad förutsättning för att de ska få en ordnad social situation vid frigivningen. Rapporten har visat att de som får utslussning i större utsträckning avhåller sig från kriminell verksamhet efter frigivning och får en mer ordnad social situation än de som ej erhållit utslussning. Uppföljningen av den tidigare rapporten har visat att andelen interner som fått utslussning varit oförändrad mellan åren. Vidare belyser den att situationen vad gäller bostad, arbete och försörjning inför frigivningen i stort är oförändrad och den lilla förändring som skett har varit negativ. Andelen frigivna som kunde försörja sig genom lön, studiebidrag eller arbetsmarknadsbidrag hade minskat från 36 procent till 27 procent och det visade sig även att andelen som skulle leva på sjukpenning, pension eller annat hade ökat något. Några orsaker till varför nästintill ingen förändring skett kan vara att uppföljningstiden på ett år är för kort, inga större förändringar hinner ske. Det kan även bero på brist av samarbete mellan olika kommuners socialtjänst och anstalterna, då det inte är anstalterna som råder över bostad och sysselsättning. En tredje orsak som rapporten tar upp som möjlig förklaring är att kriminalvården fått ett uppdrag av regeringen att lägga tyngdpunkten på narkotikasatsningen, vilket kan ha lett till att frigivningssituationen kommit i andra hand.²⁷

2.4. Rapporten "Hinder och möjligheter"

Hinder och möjligheter är en rapport som har utförts för att belysa situationen vad gäller tiden efter frigivningen för de före detta internerna. Den syftar även till att klargöra vad frigivningsarbetet betyder för fyra olika grupper; interner, före detta interner, lekmanövervakare och slutligen anstaltspersonal. Rapporten har skapats som ett led i

²³ Holmberg & Niméus, 2004:33-34

²⁴ Holmberg & Niméus, 2004:34

²⁵ Holmberg & Niméus, 2004:36-38, 39

²⁶ Holmberg & Niméus, 2004:53

²⁷ Holmberg & Niméus, 2004:19, 21-23

Equal-projektet "Bättre frigivning". Projektet är en satsning från Europeiska socialfonden, (ESF) för att motverka diskriminering och utestängning från arbetsmarknaden. Projektet drivs av Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare (RFS) och KRIS. "Bättre frigivning" startade i maj 2002 och "syftet med projektet är att finna nya vägar till arbetslivet för kriminella och före detta intagna".²⁸ Även om det är arbetsmarknadssituationen som står i centrum, krävs det att hänsyn tas till internens totala situation. Det innebär att problem med sysselsättning inte kan särskiljas från de andra delar som utgör internens liv och sociala situation.²⁹

En fungerande samverkan krävs mellan flera aktörer på olika nivåer, såsom individ-, myndighets-, organisations-, förenings- och samhällsnivå för att frigivningen ska fungera på ett bra sätt för internen. Bristande helhetssyn och samverkan mellan myndigheter skapar en svårförståelig situation och verkar som ett hinder för internens integration i samhället. Projektets mål är att skapa mer fungerande system, rutiner och modeller för att internernas egna medel nyttjas och förstärks under arbetet med frigivningen. Projektet vill även påverka samhällets negativa och diskriminerande inställning till före detta dömda genom kunskapspridning.³⁰

Rapporten beskriver vikten av sysselsättning eller arbete för internernas möjlighet att integreras i samhället, då det har visat sig att återfallsfrekvensen för de utan sysselsättning är avsevärt högre än för de som haft ordnad sysselsättning. Det är därför centralt att internerna erbjuds grundutbildning, yrkesutbildning och relevant arbetsträning inför frigivningen. Bostadssituationen är likaså viktig för möjligheten att arbeta då det är svårt att få anställning om bostad saknas. En före detta kriminell har stora problem med att få tillgång till ett hyreskontrakt, då det inte enbart är det tidigare straffet som utgör ett hinder utan även tidigare skulder medför problem. De interner som har en egen lägenhet vid frihetsberövandet och dömts till högst sex månaders straff bör få ekonomiskt bistånd till hyran under strafftiden, om de annars bedöms bli bostadslösa vid frigivningen. Rapporten trycker på att det som myndigheter kallar "ordnad bostad" är ett diffust begrepp och innebär inte alltid "en egen lägenhet". I själva verket inbegriper begreppet även flytt till härbärgen och liknande.³¹

Invandrare är en särskilt drabbad grupp inom kriminalvården. När rapporten skrevs var 27 procent av internerna utländska medborgare. Dessa riskerar att bli stämplade av både samhället och deras egna kulturella grupp. Det är många faktorer som måste tas hänsyn till gällande integrationen av en före detta kriminell invandrare. Det är inte bara övergången från fängelset till samhället som måste beaktas utan även den kulturella anpassningen till samhället. En lekmanövervakare med utländsk bakgrund kan vara till stor hjälp, då denna möjligen har större förståelse för de problem som kan uppstå i den kulturella integrationsprocessen.³²

Andelen kvinnor i fängelset är mycket låg, år 2002 representerade de enbart 6,7 procent av internerna. Rapporten beskriver inte kvinnors situation efter frigivningen mer ingående, utan hänvisar istället till ett Equal-projekt i England som pågick parallellt och som tog upp kvinnors situation på arbetsmarknaden. Den engelska rapporten har visat att kvinnor generellt har ett dåligt självförtroende vilket medför problem att ta steget ut på arbetsmarknaden. Rädslan ligger i övergången mellan fängelse och samhälle, då den ställer krav på att internen ska motstå att falla tillbaka till gamla mönster. Innanför murarna har kvinnorna möjlighet till utbildning som de eventuellt inte haft tillgång till på utsidan. Utbildningen kan öka de

²⁸ Hulth & Thyberg, 2003, *Hinder och möjligheter*, Vingåker:Linderoths Tryckeri (förlag okänt) s. 4-5

²⁹ Hulth & Thyberg, 2003:5

³⁰ Hulth & Thyberg, 2003:6

³¹ Hulth & Thyberg, 2003:9-10

³² Hulth & Thyberg, 2003:13

kvinnliga internernas självförtroende och hjälpa dem att klara av övergången från tillvaron i fängelset till ett liv i samhället.³³

Projektet har medfört ett förslag till framtida förbättringar vad gäller förberedelsen inför frigivningen i fängelset. Förslaget går ut på att tiden internen befinner sig i fängelset utnyttjas på ett konstruktivt sätt och målet är att minska risken för återfall. Detta genom att öka internens egenmakt, vilket innebär att internen ”ges större möjlighet att påverka förutsättningarna för en bättre frigivning.”³⁴ En modell som arbetats fram inom ramen för projektet är ”Visionsrummet”, vilket innebär att samhället förs in i fängelset genom att olika organisationer ges möjlighet att synas och verka inom fängelsets murar. Idag är fängelset en sluten värld vilket innebär att de negativa krafterna, som exempelvis droger, stängs ute. Förutom det positiva detta medför så finns det negativa aspekter i att internen isoleras från det samhälle som väntar utanför murarna efter avtjänat straff. Det är viktigt att internen har ett fungerande kontaktnät i samhället utanför redan innan frigivningen, vilket Visionsrummet har för avsikt att skapa. Några av Visionsrummets huvuddelar, förutom de vi tagit upp ovan är tid - internen har gott om tid i fängelset, det är viktigt att utnyttja den på ett konstruktivt sätt för att skapa kontaktnät, utbildning och så vidare. En annan huvuddel är mångfald och framtidstro, vilket syftar till att internen använder sig av kontakter för att väcka ett intresse och ett engagemang i intresseorganisationer eller fritidsaktiviteter.³⁵

Verksamhetsidén Visionsrummet är resultatet av den samlade erfarenhet KRIS medlemmar samlat på sig under många år i fängelse; man har alltså identifierat de resurser man saknat för att få en ”Bättre frigivning”³⁶

2.5. Sammanfattning

Efter Muck beskriver hur situationen ser ut för internerna när de frigges. Den redogör för internernas möjligheter till arbete och bostad. Rapporten behandlar utöver detta, ämnen som de nyligen frigivnas umgängeskrets och vikten av fritidsintressen. *Från anstalt till frihet* och *Förberedd för frihet* behandlar liknande områden men skiljer sig genom att skildra olika former av utslussningsmetoder. Den första rapporten beskriver problemen vid frigivningen och berättar om samma problematik som *Efter Muck*, det vill säga svårigheter att få arbete och bostad. Dessutom behandlar den även motivationsbrist, platsbrist och låg samarbetsvilja mellan myndigheter som orsaker till bristfällig frigivningsprocess. Den tredje och sista delen *Hinder och möjligheter* redogör även den för de frigivnas möjligheter till arbete och bostad. Den baseras på fyra gruppers syn på frigivningssituationen. Rapporten berättar om två särskilt utsatta grupper, nämligen kvinnor och interner med invandrarbakgrund.

Den gemensamma nämnaren för de tre rapporterna är de problem de frigivna ställs inför med bostad och försörjningsmöjligheter. Alla rapporter beskriver dessutom bristen av samarbete mellan berörda myndigheter, kriminalvården och internerna och de enas om att frigivningssituationen avsevärt skulle förbättras om samarbetet utvecklas.

³³ Hulth & Thyberg 2003:14, 24

³⁴ Hulth & Thyberg, 2003:25

³⁵ Hulth & Thyberg, 2003:25-26

³⁶ Hulth & Thyberg, 2003:26

3. Teori

I kapitlet redogörs för teorier som är relevanta för vår undersökning. Vi börjar med att behandla Erving Goffmans *Jaget och maskerna* och *Stigma*. Därefter redovisas för Norbert Elias och John Scotsons *Etablerade och outsiders* och till sist avslutas teoridelen med en förklaring av teoriernas relevans för vår studie.

3.1. Jaget och maskerna

I *Jaget och Maskerna* studerar Goffman

hur individen presenterar sig själv och sin aktivitet inför andra i en vanlig arbetssituation, hur han styr och kontrollerar den uppfattning som de andra bildar sig om honom och vad han kan och inte kan göra medan han genomför sitt framträdande inför dem.³⁷

Goffman menar att när en individ möter andra individer försöker de få kunskap om honom/henne eller så utnyttjas redan befintlig kunskap för att skapa en bild av vem individen är. Det som eftersöks är individens socioekonomiska ställning, självuppfattning, inställning till individerna, kompetens och tillförlitlighet. Den kunskap individerna får medför att de kan definiera situationen, vilket gör det möjligt för dem att på förhand veta vilka förväntningar som ställs på honom/henne och dem själva. Med mer information om varandra ökar förståelsen och de kan samspela på ett sätt som inte riskerar att resultera i konflikter. Den kunskap som kan erhållas om en individ är ändå begränsad då individens verkliga känslor endast kan delas ifall han/hon öppet berättar om dem. När människor träffar varandra för första gången använder de sig av ledrådar som uppträdande och utseende för att applicera sin tidigare kunskap om individer som liknar den de har framför sig. Vilket görs för att de ska veta hur de ska uppföra sig. Om den tidigare kunskapen saknas kan de använda en schablonbild på honom/henne, för att skapa en uppfattning om individen.³⁸

En individ kan ha olika önskemål om hur andra ska uppfatta honom/henne vid ett första möte, som exempelvis högre uppfattning eller något annat speciellt intryck om individen. Det ligger i individens intresse att försöka styra omgivningens beteenden och först och främst deras reaktionsbetingade behandling av honom/henne. Han/Hon gör detta genom att påverka den definition som de andra formar av situationen. Individens sätt att uttrycka sig och handla kan ske på olika villkor; ett beräknande sätt för att uppnå vissa önskade reaktioner och förmåner och ett omedvetet beräknande sätt. Slutligen kan individen även vara beräknande beroende av vad dennes tradition eller sociala status kräver.³⁹

De personer som individen möter vet om att han/hon troligen kommer att framställa sig själv i bättre dager. Kommunikationen är uppdelad i två delar, den medvetna uttalade delen och den omedvetna delen. Dessa består av de uttryck individen överfört till de andra och medför att de andra kan se igenom individens försök att försköna bilden av sig själv. Genom att individen lär sig kontrollera sin omedvetna kommunikation, det vill säga minspel, röstläge etcetera, kan han/hon vilseleda de andra och dra fördelar av det förtroende de får genom individens förtroendeingivande fasad.⁴⁰

Goffman menar att samhället är uppbyggt utifrån att varje individ som har vissa sociala egenskaper också har en moralisk rätt att förvänta sig att andra värderar och bemöter

³⁷ Goffman, 2002 *Jaget och maskerna*, Stockholm:Prisma s. 9

³⁸ Goffman, 2002:11-12

³⁹ Goffman, 2002 13, 15

⁴⁰ Goffman, 2002:16

honom/henne på ett passande sätt. Till detta hör även att individen är den han/hon utger sig för att vara, vilket medför att han/hon utövar en moralisk press på de andra. Individen pressar dem till att värdera och bemöta honom/henne på ett sådant sätt som han/hon har rätt till. Individen frånsäger sig i och med detta alla anspråk på att vara något som denne inte är, det går inte att i ett senare skede byta roll.⁴¹

3.2. Stigma

Den sociala miljön behandlar hur människor liknar varandra, medan den personliga identiteten är det som skiljer människor åt. Den personliga identiteten är en utvecklingsprocess genom vilken vi utformar en bild av oss själva som en unik varelse med speciella relationer till vår omgivning. Det är människans ständiga samspel och förhandling med omvärlden som medverkar till att skapa eller forma upplevelsen av sig själv. Den kulturella och sociala omgivningen spelar en viktig roll i formandet av den personliga identiteten, men det centrala anses ändå vara människans handlingsförmåga, frihet och valmöjligheter.⁴²

Inom den sociala miljön förväntas det finnas samma kategorier av människor. Det finns sociala spelregler inom denna miljö som medför att vi inte behöver ägna någon tanke åt en ny kategori människor. När en okänd person rör sig i den sociala miljö som han/hon vanligen inte befinner sig i, räcker det att de accepterade i miljön endast ser personen för att kunna kategorisera denne. Därmed bestäms vissa anlag som är utmärkande för personen vilket innebär att hans/hennes sociala identitet fastställs.⁴³

När vi har en okänd person i vår närhet, kan det visa sig att denna har något mindre önskvärt drag som utmärker honom/henne i miljön där personen befinner sig. Genom detta förminskas han/hon i våra ögon från att vara en vanlig människa till att bli en utstött människa. Förminskningen innebär att en människa stämplas, det vill säga en stigmatisering sker. Goffman beskriver tre skilda typer utav stigma. Den första är diverse kroppsliga missbildningar, den andra är baserad på avvikande personliga karaktärsdrag och den tredje är tribala stigmat (exempelvis ras, nation och religion).⁴⁴

De bristande personliga karaktärsdrag på vilka stigmatisering grundas kan vara till exempel viljesvaghet, onaturliga lidelser och bristande hederlighet. Anslutningen till denna form av stigmatisering har sitt ursprung i individens förflutna, exempelvis efter fängelsevistelse, alkoholism, arbetslöshet eller självmordsförsök. En stigmatiserad person anses inte vara fullt mänsklig och utifrån denna föreställning företas diskriminerande åtgärder av olika slag. På så vis inskränks den stigmatiserades livsmöjligheter. För att förklara en persons underlägsenhet byggs en stigmatologi och en ideologi upp, detta för att övertyga oss och vår omgivning om risken den stigmatiserade utgör. Det används olika termer för att öka stigmatiseringen, som krympling och idiot, dessa används i vårt dagliga tal som en ständig påminnelse om stigmatiseringen.⁴⁵

Goffman skriver att en stigmatiserad person kan om möjligt försöka rätta till betingelserna för stigmatiseringen, som exempelvis en analfabet som undergår intensiv utbildning i läsning och skrivning. Risken vid en sådan korrektion är att denne ändå inte lyckas rentvå sig från stigmat då han/hon ses som en person som enbart gömt det. En stigmatiserad person kan dra nytta av sitt stigma, som ursäkt för att erhålla sekundära vinster. Vinsterna kan vara i form av

⁴¹ Goffman, 2002:21

⁴² Giddens, 2003, *Sociologi*, Lund:Studentlitteratur, s. 44

⁴³ Goffman, 2003, *Stigma – Den avvikandes roll och identitet*, Göteborg:Prisma s. 11-12

⁴⁴ Goffman, 2003:13-14

⁴⁵ Goffman, 2003:14-15

att han/hon slipper det sociala ansvaret, har möjlighet att undvika alla obehagliga plikter i det sociala livet och kan skylla alla besvikelser på stigmat.⁴⁶

För en person som inte har ett visuellt uppenbart stigma finns möjligheten att dölja det existerande stigmat. För de som väljer denna utväg kan det uppkomma problem vid senare tillfällen genom att den ovetande vänskapskretsen kan komma att yttra fördomar mot den grupp som han/hon egentligen tillhör. En person som döljer sitt stigma måste hela tiden vara medveten om att stigmat är dolt, för att förhindra att hans/hennes riktiga identitet avslöjas. Han/hon riskerar alltid att avslöja för mycket om sin stigmatiserade bakgrund för bekanta som inte kan tänkas ha förståelse för den, då de inte har den personliga vänskapen som präglas av intimitet. Personen står inför en konflikt vad gäller uppriktighet och lämplighet.⁴⁷ När en person vill dölja den bakgrund som lett fram till stigmatiseringen finns det alltid ett orosmoment i att dennes tidigare bekantskapskrets avslöjar honom/henne, desto fler som känner till dennes dolda bakgrund desto mer fordrande blir situationen.⁴⁸ Om däremot personer i den stigmatiserades omgivning känner till stigmat genom exempelvis skvaller eller en tidigare kontakt med honom/henne, under tiden då stigmat var synligt blir det precis som vid ett synligt stigma problem i interaktionen med andra människor.⁴⁹

Att stigmatisera människor är möjligt genom samhällets grundläggande drag, det vill säga stereotypningen av våra normativa förväntningar vad gäller varandras uppträdande och karaktär. Genom regelbunden kontakt kan en ”normal” människa se bortom stigmat som samhället tilldelat den stigmatiserade.⁵⁰ Enligt Goffman kan det urskiljas tre faser vid övergången från stigmatiserad till att anses vara ”normal”. Den första är när personen förstår hur de ”normala” ser på honom/henne, den andra fasen är hur personen anpassar sig och lär sig leva med stigmat och den behandling den medför, och den sista är då den berörda passerar stigmatiseringen och övergår till att anses vara ”normal”.⁵¹

En stigmatiserad person ser sig själv som vem som helst, men samtidigt ses han/hon både av sig själv och av andra som till viss del annorlunda. Detta kan uttryckas som att det uppstår en konflikt mellan den personliga och den sociala identiteten, där personens självbild påverkas av omgivningens bild av honom/henne. Den här konflikten kan förstärka incitamenten för att ta sig ur situationen och skapa en sammanhängande självbild.⁵² Det finns en risk i att en stigmatiserad person eller grupp får ett förakt för det som anses vara ”normalt” och att de genom detta tar avstånd och försäkras sig om att urskilja sig så mycket som möjligt och att visa upp sitt stigma.⁵³ Goffman menar att särställningen som en stigmatiserad person har egentligen inte har någon betydelse och i och med detta bör han/hon heller inte skämmas för eller förneka den. Dock bör personen försöka uppnå de villkor som begreppet normal innebär, men han/hon bör å andra sidan inte driva detta så långt som till förnekandet av sin särställning. Den stigmatiserade personen måste undvika känslor av bitterhet, agg eller självmedlidande.⁵⁴

Det måste fastställas att stigma förekommer överallt i samhället där det existerar identitetsnormer. Stigma förekommer både vid en större avvikelse som vid en avsevärt mindre. En person som passerat sitt stigma och övergått till vad som kan anses som normalt, genomgår både i sina egna och andras ögon en hastig personlighetsförändring, det vill säga en

⁴⁶ Goffman, 2003:18

⁴⁷ Goffman, 2003:82

⁴⁸ Goffman, 2003:84

⁴⁹ Goffman, 2003:50-51, 56

⁵⁰ Goffman, 2003:59-60

⁵¹ Goffman, 2003:87

⁵² Goffman, 2003:115

⁵³ Goffman, 2003:116-117

⁵⁴ Goffman, 2003:121

förändring mot de accepterade normerna. Förändring uppstår i och med att personen infunnit sig i en roll och måste anpassa sig till de spelregler som den ”normala” rollen medför.⁵⁵

3.3. Etablerade och outsiders

Norbert Elias student John L. Scotson skrev från början en studie om ungdomsbrottsligheten i en förort till Leicester, vilken de kallade Winston Parva. Det visade sig under studiens gång att den lilla skillnad i ungdomskriminalitet mellan förortens tre bostadsområden, som tidigare funnits hade försvunnit. Detta medförde att studiens fokus förflyttades till att undersöka relationerna mellan de olika bostadsområdena, då den negativa bilden av det område som ansetts ha högre brottslighet fortfarande fanns kvar. De tre områdena inom Winston Parva var i stort homogena utåt, både vad gäller det naturliga och det kulturella. Den skillnad som förelåg fanns i områdenas interna organisation och i deras kapacitet för social sammanhållning. Elias såg att områdena hade en inbördes rangordning som upprätthölls genom den etablerade gruppens högre grad av sammanhållning.

Winston Parva präglas av två markant skilda grupper, å ena sidan den äldre etablerade gruppen som bott i området i flera generationer och å andra sidan den yngre gruppen, nyinflyttad från London. Den yngre gruppen sågs som inkräktare och det fanns en rädsla för att de skulle hota de etablerade normer, värderingar och levnadssätt som den äldre gruppen vuxit upp med. De etablerade valde att stänga ute de nya från samhället, exempelvis genom utestängning från socialt umgänge för att på detta vis bekräfta sin egen identitet. De etablerade såg ner på den nyare gruppen, vilken de definierade som outsiders. Den makt den etablerade gruppen hade tillskansat sig upprätthölls och förstärktes genom social kontroll, såsom skvaller och ”umgängesförbud”. De motiverade detta genom att se sig själva som överlägsna och ”bättre” än de nya. De etablerades sammanhållning förstärktes genom att de delade minnen, värderingar och gammal vänskap/fiendskap. De som stigmatiserats som outsiders ansåg att de inte skiljde sig nämnvärt från den äldre befolkningen och uppfattade aldrig att de uteslöts och stigmatiserades.⁵⁶ Den grupp som anser sig ha en högre ställning tenderar att påtvinga den lägre gruppen den uppfattning de har av både sig själva och den lägre gruppen. Skillnaden i makt mellan de båda grupperna medför olik moralisk status. Elias skriver att det i varje grupp finns en moralisk hierarki i form av att vissa är mer moraliska och korrekta och följer gruppens normer, lagar och regler mer noggrant än andra. Den moraliska skillnaden är viktig vad gäller att etablera och upprätthålla maktförhållanden, då outsidergruppen tillskrivs de dåliga egenskaperna som deras misskötsamma minoritet uppvisar medan den etablerade gruppen endast tillskrivs dess goda egenskaper.⁵⁷

Elias menar att det är tillhörigheten till en ”lägre” grupp som medför att dess medlemmar gemensamt ses som frånskilda och underlägsna den etablerade gruppen, det är alltså inte individuella karaktärsdrag som bedöms vid stämplingen. En ojämn maktfördelning ligger till grund för att det skapas en etablerad respektive outsidergrupp, och det är ur detta som stigmatisering uppstår. Genom att stigmatisera en grupp frambringar en annan grupp sin sociala överlägsenhet och detta formar den lägre gruppens självbild och identitet och på så vis ytterligare försvagar den.⁵⁸

För att få tillgång till en etablerad grupp och därmed deras överlägsenhet krävs en undergivenhet till gruppens normer. Umgänge med outsiders ses som ett hot mot den etablerade gruppens ställning då de anses ha mindre socialt anseende. Den grupp som står utanför skambeläggs och benämns genom kraftigt nedvärderande ordalag och gruppens

⁵⁵ Goffman, 2003:135-137

⁵⁶ Elias & Scotson, 1999, *Etablerade och outsiders*, Lund:Arkiv s. x-xi

⁵⁷ Elias & Scotson, 1999:xii

⁵⁸ Elias & Scotson, 1999:xiii-xiv

medlemmar formar sin syn på sig själva i och med tillhörigheten till den skambelagda gruppen. ”Tillskrivning av skam är alltså en aspekt av maktutövning”.⁵⁹

Det finns några gemensamma nämnare vad gäller stigmatisering av outsiders som är återkommande. Några sådana är föreställningar om deras opålitlighet, deras laglöshet och att de är odisciplinerade. De etablerade anser ofta att outsiders saknar en genomtänkt plan för sitt liv och att de lever en dag i taget för att få omedelbar behovstillfredsställelse. Genom sin maktöverlägsenhet skapar gruppen en social och förståelsemässig legitimering, det vill säga att de med överlägsenhet tenderar att i sin maktutövning färga av sig på sina underordnade, vilket leder till att de väljer att acceptera och anamma de villkor deras underlägsenhet ställer på dem.⁶⁰

När maktskillnaderna ökar förstärks även trycket på outsidergruppen. Ett exempel är när välfärden försvagas och arbetslöshet och sjukförsäkringar ökar, brukar även misstänksamheten mot fusk och missbruk öka. I en sådan situation ökar även den moraliska stigmatiseringen av dem som har behov av att bli hjälpta av ett försörjningssystem, det skulle kunna sägas att stigmatiseringen är inbyggd i systemet.⁶¹

3.4. Teoriernas relevans för vår studie

I *Jaget och maskerna* diskuterar Goffman vikten av självrepresentation vid ett första möte med andra människor. För en före detta kriminell kan detta vara särskilt känsligt då det är viktigt för honom/henne att ge ett så bra intryck som möjligt. Ett bra intryck kan underlätta avsevärt för individens möjlighet att skapa en relation bortom sitt förflutna. Som före detta kriminell kan det förefalla så att han/hon vill dölja sin bakgrund och framställa sig själv i bättre dager. Detta för att få en ny chans till ett liv utan att bli kopplad till kriminalitet.

Det kan diskuteras huruvida en före detta kriminell har någon rätt att ställa krav på hur de blir bemötta av andra människor, det vill säga om de har någon moralisk rätt att bli bemötta som andra individer. Goffman tar upp att människor kan utnyttja moralisk press för att försäkra sig om att bli bemötta på det sätt de anser sig ha rätt till. En före detta kriminell kan eventuellt inte detta då människorna i dennes omgivning kan anse att han/hon saknar den moral som krävs. Det är här det kan bli problem eftersom att det inte går att byta roll då individen förväntas spela den roll han/hon har förmedlat från början. Appliceras detta på vår studie kan det tänkas vara omöjligt för en före detta kriminell att byta roll i den umgängeskrets han/hon hade innan frihetsberövandet.

Goffmans stigmat teori belyser ett utbredd problem i samhället då stigmatisering sker på alla sociala nivåer. I *Stigma* menar Goffman att även den allra minsta avvikelsen stigmatiseras, kanske inte alltid av samhället utan i hög grad av individen själv. Det är samhällets normer och sociala lagar som utgör grogrunden för stigmatisering.

Den här teorin är användbar på vår studie då den kan förklara de problem en människa med kriminell bakgrund kan ha vid övergången till ett ”normalt” liv. Stigmatiseringen av en före detta kriminell sker både på arbets- och bostadsmarknaden. Folk anser att de har en svagare karaktär och vill därför inte ha dem i sin närhet. Såsom Goffman tar upp angående egenstigmatisering kan det tänkas att även före detta kriminella genomgår denna fas. Risken finns att de färgas av det övriga samhällets bild av honom/henne som underlägsen. En före detta kriminell kan utnyttja sitt stigma som en ursäkt för att undvika socialt ansvar. Han/hon kan istället för att anstränga sig för att återintegreras i samhället använda sitt stigma som

⁵⁹ Elias & Scotson, 1999:xiv

⁶⁰ Elias & Scotson, 1999:xiv-xv

⁶¹ Elias & Scotson, 1999:xvi-xvii

ursäkt för att det inte fungerat. Besvikelser över arbetslöshet och den bostad som inte uppfyller de önskemål personen satt upp skylls på stigmat.

De tre faser Goffman beskriver för dem som vill passera sitt stigma kan också appliceras på den före detta kriminelles försök att återanpassas till samhället. Om denne får insikt i hur andra ser på hans/hennes stigma som kriminell kan personen sedan anpassa sig till den bilden och ha överseende med den behandling som sker, för att sedan lyckas passera stigmat och anses som "normal" och hederlig.

Elias och Scotsons diskuterar maktskillnaderna mellan etablerade och outsiders och hur de etablerade använder sin makt för att underminera outsiders. I boken diskuteras även moralisk stigmatisering där de etablerade överför negativa egenskaper på outsiders, de anses ha en dålig moral och därför vara ett sämre folk.

I anslutning till vår studie kan de före detta kriminella ses som personer med lägre moralisk integritet, de har ju trots allt varit kriminella. De etablerade människorna kan utnyttja sin högre status för att trycka ner de före detta kriminellas påstådda lägre moral för att deras egen ska framstå i bättre dager. Elias och Scotson beskriver en fördom som är vanlig hos de etablerade vilken även kan stämma överens vid stigmatisering av före detta kriminella, nämligen tanken att de saknar en genomtänkt plan för sitt liv och lever från dag till dag. Det kan tänkas att den etablerade gruppen använder sin makt för att förminska de före detta kriminella, vilket till slut kan medföra att de kriminella tar på sig denna syn på sig själva som en lägre grupp. Detta kan öka risken för återfall då ingen tilltro till den före detta kriminelles önskan att återintegreras ges, vilket kan väcka frågan: vad är det för mening att försöka?

4. Metod

Metodavsnittet börjar med en beskrivning den kvalitativa metodens tekniker för att sedan gå in på utförligare beskrivning av intervjuer och analys av datamaterialet. Därefter behandlas den valda metoden samt urval, de etiska ställningstaganden som måste tas hänsyn till vid genomförandet av intervjuer och genomförandet av undersökningen. Avsnittet avslutas sedan med metodens fördelar och nackdelar.

4.1. Kvalitativ metod

Den kvalitativa metoden grundar sig på hermeneutiken. Hermeneutik betyder ”att tolka”, och har kommit att innebära ”tolkningslära”. I hermeneutiken finns det fyra huvudmoment varav den första är tolkning. Momentet betyder översättning, men i hermeneutisk bemärkelse hänvisar det snarare till ”översättning som förmedling av innebörder och betydelse”.⁶² Tolkningar utgår ifrån människors föreställningar om området och sin omgivning. Hermeneutikens andra huvudmoment är förståelse, vilket kan anses vara synonymt med insikt. Förståelse är när ”vi plötsligt uppfattar vad vi ser detta föremål eller denna människa som”.⁶³ Den hermeneutiska förståelsen sker på ett djupare plan, ett exempel kan vara att en människas livsstil förändras genom en ökad förståelse. Det tredje huvudmomentet är förförståelse, som bygger på tidigare kunskap, erfarenheter, upplevelser och känslor. Vid tolkning används förförståelsen till att beskriva hur företeelsen setts. Det fjärde och sista huvudmomentet är förklaring, vilket innebär att för att kunna förstå en företeelse måste den kunna förklaras och likaså måste den förstås för att förklaras. Dessa fyra huvudmoment samspelar och tillsammans utgör hermeneutik.⁶⁴

Kvalitativ metod, liksom kvantitativ, vilar på ett antal intellektuella antaganden om hur den sociala verkligheten bör studeras. Dessa är fenomenologi, symbolisk interaktionism, ”verstehen-perspektiv”, naturalism och ”etogenes”. De fem olika perspektiven går i stor utsträckning in i varandra, eftersom att de utgör basen för den kvalitativa metoden.⁶⁵

Det mest grundläggande draget i kvalitativ forskning är den uttalade viljan att se eller uttrycka händelser, handlingar, normer och värden utifrån de studerade personernas eget perspektiv.⁶⁶

Den kvalitativa metoden har en låg formaliseringsgrad då metodens syfte i första hand är förståelse för problemområdet. Det centrala är inte att pröva om informationen har generell giltighet, utan i stället är forskarens inriktning att erhålla djupare kunskap och även för att se helheten i det studerade området.⁶⁷ Metoden karaktäriseras av att förhållandet mellan forskaren och det undersökta området har en hög grad av närhet. Forskaren försöker se fenomenet inifrån genom att sätta sig in i och förstå de undersökta situation.⁶⁸

Ett objektivt förhållningssätt är av stor betydelse då forskarens egen förförståelse ej får styra undersökningen. Likaledes får ej forskarens fördomar färga av sig på intervjupersonen och förmå honom/henne att svara såsom han/hon tror att forskaren vill att de svarar. Det är

⁶² Ödman, 2004, ”Hermeneutik och forskningspraktik”; i Gustavsson (red.) *Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen*, Lund:Studentlitteratur s.74

⁶³ Ödman, 2004:74

⁶⁴ Ödman, 2004:74-76

⁶⁵ Bryman, 1997 *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning* Lund:Studentlitteratur s. 64-65

⁶⁶ Bryman, 1997:77

⁶⁷ Holme & Solvang, 1997, *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder* Lund:Studentlitteratur s. 14

⁶⁸ Holme & Solvang. 1997:92-93

viktigt att forskaren möter de undersökta ansikte mot ansikte då den sociala närheten skapar en mer personlig stämning vilket kan medföra ökad tillit. Vid en ökad tillit får forskaren en större möjlighet att få en personligare information vilket kan fördjupa förståelsen för undersökningsområdet. Forskaren bör även lägga mindre detaljer på minnet då de kan vara av betydelse för forskningen i ett senare skede.⁶⁹

Det finns olika tekniker inom den kvalitativa forskningen som mer eller mindre kan kombineras. Dessa är deltagande observation, informant- och respondentintervjuer, gruppintervju och slutligen källanalys. Deltagande observation kännetecknas av att forskaren befinner sig i den grupp vilken han/hon studerar under en period. Informant- och respondentintervju är i stort samma teknik, det är studieområdet och informationstillgången som bestämmer vilken form av intervju som används. En annan intervjuteknik som finns är gruppintervjuer, där en mindre grupp informanter samlas för att diskutera problemområdet. Den sista tekniken är källanalys, vilken innebär att en redan existerande källa analyseras och diskuteras.

4.2. Kvalitativ intervju

Syftet med uppsatsen är att belysa vilka hinder och möjligheter de före detta kriminella möter när de ska återintegreras i samhället. För att få det material vi behöver till vår uppsats anser vi att intervjuer är att föredra. Enligt Esaiasson et al. finns det flera användningsområden där samtalsintervjuer är intressanta, men de ska inte ses som absoluta sanningar, utan snarare som en vägledning i intervjuförloppet.⁷⁰ De användningsområden de tar upp är:

Område 1. När vi ger oss in på ett utforskat fält: ett centralt begrepp här är överblickbarhet. I och med att den statistiska analysen kräver att forskaren isolerar och definierar kategorier före själva datainsamlandet. Då det är omöjligt att genomföra detta vid studium av ett utforskat fält är det lämpligt att använda samtalsintervjuer eller någon närliggande teknik. *Område 2. När vi vill veta hur människor själva uppfattar sin värld:* samtalsintervjun karaktäriseras av att den utgår från informanternas/respondenternas vardagserfarenheter. Det är viktigt att forskaren försöker sätta sig in i informantens/respondentens syn på sin omvärld. Detta genom att samtala med dem och få deras egna ord och tolkningar på sin situation. *Område 3. När vårt syfte är att utveckla begrepp:* när begrepp ska utvecklas är samtalsintervjuer användbara då det i samtal skapas nya begrepp för att underlätta kommunikationen mellan de båda parterna. *Område 4. Teoriprövning:* med teoriprövning menas att hållbarheten i en modell prövas. När det gäller enklare teoriprövningar är frågeundersökningar att föredra, men i mer invecklade undersökningar om människors tänkande och personliga handlingar är samtalsintervjuer som metod för teoriprövning mer användbar. *Område 5. Som ett komplement till annan forskning:* samtalsintervjuer kan generera nya frågeställningar på ett redan utforskat ämne och ge upphov till ny kunskap.⁷¹

Det som skiljer informantintervju från respondentintervju är att vid den första intervjuas olika informanter, vilka står utanför det som studeras, men ändå har en hel del information att ge, de blir ersättningsobservatörer.⁷² Respondentintervju studerar däremot respondenterna själva och deras tankar. Vad de tycker och tänker om undersökningsområdet, varvid i stort

⁶⁹ Holme & Solvang, 1997:93-95

⁷⁰ Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud, 2003 *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad* Stockholm, Norstedts Juridik AB s. 280

⁷¹ Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud, 2003: 281-284

⁷² Holme & Solvang, 1997:104

samma frågor ställs till alla som intervjuas.⁷³ Ett exempel som tas upp på detta är studiet av arbetslöshet där:

Intervjuer med arbetslösa [är] respondentintervjuer, medan intervjuer med offentliga tjänstemän på arbetsförmedling eller socialkontor om de arbetslösas situation är informantintervjuer.⁷⁴

Respondenternas svar kan inte sägas vara sanna eller falska, i och med att det är deras åsikter som undersöks. Istället blir målet att få en så nära kontakt som möjligt med respondenten och därmed få en större förståelse för dennes tankeätt.⁷⁵

Den kvalitativa intervjuens fördel är att undersökningssituationen liknar en vardaglig situation och ett vanligt samtal. Styrningen av intervjun från forskarens sida är minimal, istället är det undersökningssituationen som i så stor utsträckning som möjligt påverkar intervjusituationen. Det är viktigt att forskaren ändå håller intervjun inom rätt område, så att han/hon får svar på de frågor som ska belysas.⁷⁶ Intervjumanualen kan vara av stor vikt då den tillhandahåller de teman forskaren vill belysa och ha besvarade. Under intervjuens gång kan det uppkomma nya idéer som kan fördjupa de teman som forskaren ställt upp, det gäller att vara flexibel i sådana situationer. Flexibiliteten sträcker sig också till att ordningsföljden inom manualen inte ska vara fast, utan det är upp till forskaren att avgöra vilken fråga som tas upp vid vilken tidpunkt.⁷⁷

Det ställs stora krav på forskarens roll och dennes förståelse för den intervjuades situation. Kraven som ställs beror på att han/hon får en mer intressant och viktig fakta om förståelsen finns för intervjupersonen. Det är likaså viktigt att forskaren tänker på att inte föra över sina egna åsikter på den intervjuade och att han/hon är öppen i intervjusituationen för att samtalet ska flyta på ett spontant och obundet sätt. Det ställs krav på att intervjupersonen ska kunna redovisa och argumentera för sina ståndpunkter. Det kan vara svårt om denne känner att han/hon inte har tillräckligt att ge. Vid en lyckad intervju känner den intervjuade att forskaren lyssnar till vad som sägs och därmed slappnar han/hon av och vågar svara på ett mer fritt sätt. På detta sätt uppstår en hög grad av tillit och undersökningssituationen blir meningsfull för de inblandade.⁷⁸

Vid en intervju kan det underlätta att använda sig av en bandspelare, det kan ge fördelar i form av att forskaren kan koncentrera sig på intervjun i större utsträckning och det kan underlätta kommunikationen då forskaren inte behöver avbryta lyssnandet till förmån för skrivandet. Genom att spela in det som sägs kan det vid avlyssning upptäckas eventuella brister i intervjutekniken, vilka kan undvikas vid senare intervjuer. Till nackdelarna hör att forskaren via bandet inte kan få en redogörelse för de gester som intervjupersonen har visat. Det kan även kännas besvärande för intervjupersonen att bli inspelad, vilket kan medföra en spänd intervjusituation.⁷⁹

Det är viktigt att intervjun sker i en ostörd miljö som den intervjuade även känner sig trygg i. Det kan underlätta om intervjupersonen själv får bestämma plats för intervjun, de flesta platser har både för och nackdelar. Störningsmoment som telefoner, barn och husdjur bör så långt som möjligt undvikas, då detta kan förstöra kontakten mellan den intervjuade och intervjuaren.⁸⁰

⁷³ Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud, 2003: 254

⁷⁴ Holme & Solvang, 1997:105

⁷⁵ Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud, 2003: 286

⁷⁶ Holme & Solvang, 1997:99

⁷⁷ Holme & Solvang, 1997:101

⁷⁸ Holme & Solvang, 1997:105

⁷⁹ Trost, 1997 *Kvalitativa intervjuer* Lund:Studentlitteratur s. 50-51

⁸⁰ Trost, 1997:42

Gruppintervjuer som intervjuform innebär att intervjun genomförs med ett flertal personer samtidigt. Detta kan vara användbart om forskaren vill få till stånd en diskussion mellan de inblandade då diskussionen kan medföra ökad insikt hos de enskilda aktörerna i gruppen för området som diskuteras. Intervjuformen kan leda till ny kunskap och nya idéer för forskaren som sedan kan användas vid förbättring av studien. Det brukar rekommenderas att storleken på grupperna hålls omkring fem - sex deltagare, för att forskaren ska ha kontroll över intervjusituationen.⁸¹ Ett problem som kan uppstå är att intervjusituationen kan bli något ostrukturerad och det kan bli svårt för intervjuaren att samla in relevant material.⁸²

4.3. Analys av datamaterial

Analys av datamaterial innebär att forskaren kategoriserar den insamlade datan för att kunna beskriva materialet. Bearbetningen utförs för att skapa en lättöverskådlig bild över det forskaren hittat vilket medför att forskaren måste utelämna datamaterial som saknar relevans för studien. Vid analys jämförs materialet för att kunna se mönster och relationer och forskaren försöker urskilja varför dessa uppstår.⁸³ Analys av kvalitativ data är en krävande process som både tar tid och är komplicerad. Datan kan vara inspelad på band eller bestå av fältanteckningar vilket innebär att den är ostrukturerad. Eftersom forskaren både är den som samlar in datan och analyserar den i en kvalitativ metod blir ofta dataanalysen mer personlig. Forskaren får även en bättre helhetsbild av det studerade området.⁸⁴

Vid analys av kvalitativ data kan forskaren välja mellan två olika metoder, helhetsanalys respektive delanalys. Vid användande av helhetsanalys är det genomläsning av intervjuerna som ger det mest användbara helhetsintrycket. Forskaren kan på detta vis välja ut situationer eller citat som bäst reflekterar huvudintrycken. Det kan vara svårt att beskriva helheter såsom miljöer, processer och personligheter, då det finns en risk att ”tappa bort den komplexitet och variationsrikedom som kännetecknar sociala fenomen”.⁸⁵ Vid analys av en informell intervju är det viktigt att tolka informationen utifrån dess känslomässiga kvaliteter och intervjusituationen som de framkom i. Problemet kan bli att tolka situationen rätt och att korrekt återge intervjupersonens verklighetsuppfattning. Helhetsanalys och delanalys kan kombineras genom att forskaren noggrant strukturerar upp materialet och söker efter ett antal återkommande teman.⁸⁶ Om forskaren däremot vill ha mer struktur i sin analys kan han/hon använda sig av en delanalys. Forskaren utgår från vissa uppgifter eller stickord vilka han/hon sedan använder för att bygga upp en totalförståelse av materialet. Genom att se intervjun som en text vilken reflekterar vissa värderingar hos intervjupersonen kan forskaren sedan gå vidare med att strukturera analysen. Detta innebär att ett krav ställs på att det går att dela in analysstexten i olika uppgifter som kan kategoriseras och användas i tabellform och beräknas matematiskt.⁸⁷

4.4. Metodval

Vi har valt en kvalitativ metod för att genomföra vår studie, då vi söker en djupare förståelse för problemområdet. Vi vill kunna förstå och förklara våra intervjupersoners vardagsfarenheter och studera området ur deras egna perspektiv.

⁸¹ Trost, 1997:26-27

⁸² Kvale, S. 1997, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund:Studentlitteratur, s. 97

⁸³ Halvorsen, K. 1992, *Samhällsvetenskaplig metod*, Lund:Studentlitteratur, s. 107

⁸⁴ Halvorsen, 1992:131

⁸⁵ Halvorsen, 1992:131-132

⁸⁶ Halvorsen, 1992:132-133

⁸⁷ Holme & Solvang. 1997:143

Då syftet med undersökningen är att belysa vilka hinder och möjligheter före detta kriminella möter när de ska återintegreras i samhället ansåg vi att intervjuer vore att föredra och då framförallt respondentintervjuer. Intervjuformen valdes med tanke på att vi ska intervjua personer som haft problem med och tagit sig ifrån kriminalitet. Genom intervjuer får vi information om hur personerna själva upplevde situationen, vilket kan ge oss material som bäst motsvarar syftet. Vi har valt att använda oss av en intervjumanual (se bilaga 1) som hjälpmedel vid intervjuerna. Det här för att intervjun ska hållas inom ramen för ämnet och för att hjälpa oss att komma ihåg alla delar vi vill ha information om. Vi har konstruerat frågorna på så vis att intervjupersonerna kan svara öppet, vilket kan ge oss ännu mer information. Vi kan genom detta styra intervjun mer och anpassa frågornas ordning efter situationen. En bandspelare kommer att användas för att vi ska ha möjlighet att koncentrera oss helt och hållet på intervjupersonerna och inte på anteckningsblocket. Det underlättar även vid återgivning och bearbetning av intervjumaterialet, då vi kan lyssna igenom allt som sagts och inte behöver komma ihåg ordagrant. Vi kommer även att anteckna de huvudmoment som uppkommer under intervjuens gång, detta för att underlätta för analysen då vi lätt kan identifiera de viktigaste delarna. Vid analys av datamaterialet har vi valt att använda oss av en kombination av helhetsanalys och delanalys, då vi känner att kombinationen ger mest relevans inom vårt område. Vi anser ändå att helhetsanalys skulle ge ett bättre sammanhang mellan våra intervjuer än vad som skulle erhållas vid enbart delanalys. Det delanalysen tillför är att de teman som är återkommande går att identifiera och användas för att öka förståelsen för materialet.

4.5. Urval

I den kvalitativa metoden är det viktigt att göra rätt urval av undersökningspersoner, då forskningen kan förlora sitt värde om fel personer hamnar i urvalsgruppen. Urvalet i en kvalitativ metod sker inte slumpmässigt, utan görs systematiskt utifrån fördefinierade kriterier, vilket kräver en bred kunskap om forskningsområdet. Det kan öka trovärdigheten om personer med rik kunskap om området väljs, det vill säga personer som kan antas reflektera och vara mer medvetna om sin situation än andra.⁸⁸ Ett problem som kan uppstå vid valet av urvalspersoner är att de riskerar att bli för likartade, forskaren vill få ett så varierat urval som möjligt inom en given ram.⁸⁹ Det är också av stor vikt att de intervjuade uttrycker en vilja att delta och att de har lätt att diskutera sin situation.⁹⁰

Urvalsstorleken vid kvalitativa intervjuer bör av praktiska skäl inte vara för omfattande utan kan begränsas till fyra – fem, då ett större urval kan göra materialet svårhanterat. Vi har valt att begränsa våra intervjuer till endast ett fåtal, det vill säga det rekommenderade antalet fyra - fem personer. Trost poängterar att ”ett fåtal väl utförda intervjuer är mycket mera värda än ett flertal mindre väl utförda”.⁹¹ De vi valt att intervjua är medlemmar från en av KRIS lokalföreningar, eftersom de själva har erfarenhet av att komma tillbaka efter en tids kriminalitet.

Vi har valt att avgränsa vår uppsats till att endast undersöka vuxnas möjligheter att återgå till ett vanligt liv utan någon kriminell aktivitet. Med vuxna avses personer äldre än 20 år. Dessutom är vi endast intresserade av tiden efter att de brutit med sitt kriminella förflutna, inte de faktorer som ledde till kriminalitet och drogmissbruk.

⁸⁸ Holme & Solvang, 1997:101, 104

⁸⁹ Trost, 1997:105

⁹⁰ Holme & Solvang, 1997:104

⁹¹ Trost, 1997:110

4.6. Etiska ställningstaganden

Att ta hänsyn till forskningsetiska principer är viktigt då dessa sätter upp ramar för förhållandet mellan forskare och respondent. Detta medför att en mängd etiska ställningstaganden måste tas hänsyn till vid genomförandet av intervjuer. Det finns fyra huvudkrav vad gäller forskningsetik enligt forskningsrådets kommitté för forskningsetiska frågor. Dessa är *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet*. Under dessa krav existerar det ett antal regler av vilka vi delvis kommer kort sammanfatta.

- *Informationskravet*
Det är viktigt att forskaren är noggrann med att informera respondenterna om forskningens syfte. Respondenterna bör ha bra kunskap om deras deltagande i forskningen och vilka villkor som gäller för deltagandet. Det är även viktigt att de är fullt medvetna om att de ställer upp på frivillig basis och att de har all rätt att avbryta sin medverkan.
- *Samtyckeskravet*
Respondenterna måste förstå att ingen undersökning görs med deras material utan deras samtycke. De som deltar i undersökningen har själva rätt att bestämma om de vill, hur länge de vill och på vilka villkor de ska medverka. Han/hon har all rätt att avbryta sin medverkan i undersökningen utan några negativa följder.
- *Konfidentialitetskravet*
Om det existerar information om vilka som deltar i undersökningen, ska materialet förvaras oåtkomligt för obehöriga. Forskaren har tystnadsplikt vad det gäller etiskt känsliga uppgifter.
- *Nyttjandekravet*
Allt material får enbart användas för det syfte som respondenterna blivit informerade om.⁹²

Forskningsrådet har som rekommendation att man som forskare bör låta respondenterna själva läsa igenom uppsatsen innan den publiceras, samt att förutsättningarna för publikationen bör klargöras för respondenten.⁹³

Vid genomförandet av våra intervjuer informerade vi om forskningens syfte och att deras deltagande var helt frivilligt. Dessutom var vi noggranna med att framhålla hur materialet skulle användas och att deras deltagande var konfidentiellt. Allt inspelat material kommer att spelas över för att säkerställa att ingen obehörig får tillgång till materialet. Vi har även valt att ge undersökningsspersonerna fingerade namn för att försäkra deras anonymitet, inte för att de själva begärt det utan vi anser att det är etiskt korrekt. Vi har dessutom utelämnat vilken stads lokalförening vi använt som källa.

4.7. Genomförande

I början av vår undersökning tog vi kontakt med KRIS för att kontrollera om studien överhuvudtaget var genomförbar. Den inledande kontakten gick via e-post till KRIS huvudkontor. De rekommenderade oss att ta kontakt med någon av KRIS lokalföreningar som låg närmare oss men framhöll att de vid behov skulle ställa upp på en intervju då vi nämnde att detta kunde vara av intresse för undersökningen. Vi tog därefter kontakt med lokalföreningen genom e-post. De bad oss ringa för att prata närmare om vår undersökning. Vi gjorde detta och de meddelade att de gärna ställde upp på intervjuer och att det bara var att

⁹² Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud, 2003: 441-446

⁹³ Esaiasson, Gilljam, Oscarsson & Wängnerud, 2003: 447-448

komma till dem mellan 08.00 och 16.00 då de alltid var på plats. Vi tog kontakt med dem igen vid ett senare tillfälle för att kontrollera att det passade dem med ett datum för intervju som vi hade som önskemål, vilket det gjorde. Vi konstruerade sedan en intervjumanual (se bilaga 1) som vi följde under intervjuerna.

Inför intervjuerna valde vi att klä oss i vardagliga kläder eftersom vi trodde att våra intervjupersoner själva klädde sig så. Vi ville inte att kläderna skulle vara något som störde och skapade distans mellan oss och intervjupersonerna. Intervjuerna genomfördes på KRIS lokalkontor då vi ansåg att de intervjuade skulle känna sig tryggare om de utfördes där. På plats insåg vi att deras fikarum skulle passa bäst, även om vissa störningsmoment skulle kunna förekomma. Det fanns en telefon i rummet och kaffekokaren var även placerad där vilket medförde en del spring, men detta störde inte nämnvärt. Vi inledde intervjuerna med att vi informerade om våra etiska ställningstaganden. Vi var noggranna med att fråga alla de intervjuade om det gick bra att spela in intervjun på band, eftersom vi vet att det finns de som tycker det är obehagligt att spelas in. Alla intervjupersoner deltog frivilligt och tillät att intervjun spelades in på band. Intervjumanualen följdes sedan under intervjuerna för att säkerställa att alla de frågor vi ville ha svar på ställdes. Den gav oss frihet att ställa frågorna när det passade in i intervjuerna och hjälpte till att hålla igång intervjun.

När vi anlände till KRIS lokalkontor för att genomföra den första intervjun visade det sig att ingen av dem som var där visste om att vi skulle komma och intervjuas den dagen, vilket medförde att vi endast fick en intervju. Vi gick till intervjun med förförståelsen om intervjupersonerna som starkt respektingivande och ganska "hårdhudade" människor. Vi var oroliga att detta kunde påverka intervjuerna i form av att vi inte vågade ställa de mer personliga frågorna. Vår oro var befogad då den personen som skulle leda intervjun blev något skrämmd av den första intervjupersonen eftersom han uppfyllde förförståelsen. Uppfattningen höll i sig under hela intervjun, och påverkade den genom att vissa frågor inte vågade ställas. Rädslan övervann dock och påverkade inte de efterföljande intervjuerna. Vi tog senare kontakt med dem igen för ytterligare intervjuer och bestämde ett datum då vi skulle åka dit. Vi tog med oss bullar som vi skulle bjuda på för att ge en vänlig framställning och få en mer avslappnad stämning. På plats fick vi veta att de hade haft en hel del problem under veckan och att det därmed inte fanns några personer att intervjuas. Vi beslöt tillsammans med den person som ensam befann sig på lokalkontoret att vi skulle återkomma nästkommande vecka. När vi kom dit genomförde vi en gruppintervju. Vi valde denna intervjumetod för att de intervjuade skulle känna sig tryggare och våga prata mer, samt för att försöka få en diskussion om området. De ville även själva bli intervjuade tillsammans. Tyvärr visade det sig under intervjuns gång att den ena av intervjupersonerna var mycket mer talför och att den andra många gånger endast höll med honom istället för att försöka formulera egna svar. Trots detta blev slutresultatet av intervjun mycket bra. De sista intervjuerna gick smidigt och utan större problem och gav en hel del användbart material. Vi anser att intervjumaterialet har en hög trovärdighet då våra intervjupersoner är vana att prata om sin situation. Vi tror att de personer vi intervjuade hade accepterat sitt kriminella förflutna och att de mer personliga frågorna därför inte mottogs med skepsis. Vi kände att intervjupersonerna tog till sig frågorna och besvarade dem ärligt och ingående.

När vi kom till analys av vårt intervjumaterial började vi med att lyssna igenom allt intervjumaterial en första gång för att bygga upp en helhetsbild av det. Vi lyssnade igenom materialet ännu en gång och antecknade de delar och citat vi ansåg bäst representera de intryck som erhöles av intervjuerna. Vi noterade sedan ett antal återkommande teman som vi använde för att utöka vår förståelse för materialet.

4.8. Fördelar och nackdelar med kvalitativ metod

Kvantitativa forskare anser ofta att en kvalitativ metod kan användas som ett förberedande steg i forskning. Detta på grund av den kvalitativa ansatsens utforskande och ostrukturerade tillvägagångssätt. Metoden betraktas vara bra när idéer, uppslag och hypoteser ska konstrueras och sedan prövas genom kvantitativ metod. De som talar för den kvalitativa metoden menar att deras styrka ligger i förmågan att se till respondenternas innebörder och tolkningar.⁹⁴

Det kan vara svårt för forskaren att förstå hur respondenten ser och uppfattar forskningsområdet och kan därigenom misstolka informationen från respondenten.⁹⁵ Forskarens förförståelse kan även den påverka tolkningen av informationen eftersom han/hon inte har tillräcklig kunskap om området för att kunna vidga sin egen förståelse för problemet. Noggrann påläsning om området kan då underlätta vid tolkning.

Genom att använda en kvalitativ metod erhålls en mer sammansatt helhetsbild av problemområdet vilket medför en ökad förståelse för den sociala situationen. Närheten till undersökningens respondent skapar en djupare uppfattning av hans/hennes livssituation.⁹⁶ En fördel med kvalitativa undersökningar är att bortfallsfrekvensen minimeras då intervjuaren befinner sig ansikte mot ansikte med den intervjuade. Den intervjuade vet inte vilka frågor som kommer eller när de kommer att ställas, vilket medför att svar på tidigare frågor inte kan påverka de kommande.⁹⁷ Det är enklare att undersöka små områden med en kvalitativ metod och få ett tillförlitligt resultat. Kvantitativa undersökningar faller ofta på denna punkt då de kräver en större population. Kvalitativa undersökningar har oftast mindre populationer, vilket kan medföra svårigheter att generera generella slutsatser. En annan nackdel är påverkbarheten vid en kvalitativ intervju, då forskarens vilja att nå fram till ett önskat resultat kan leda till att han/hon riktar frågorna på så sätt att intervjupersonen påverkas. Intervjupersonen kan välja att svara det som han/hon tror forskaren vill höra eller för att inte verka okunnig, det vill säga, intervjuar-effekten uppstår. Ännu en nackdel med intervjuer är att intervjupersonen kan komma ifrån ämnet om inte forskaren lyckas leda tillbaka intervjun på rätt spår. En lösning är att använda sig av en intervjumanual, där forskaren har strukturerat upp det han/hon vill ha svar på. Grupptervjuer för med sig problem i form av den karaktär att de dominanta hörs och syns mest, medan de mer tystlåtna riskerar att hamna utanför. Ett annat problem kan vara att deltagarna i en grupptervju enas kring ett synsätt som betraktas vara korrekt.⁹⁸ Det läggs mycket vikt på att intervjuaren kan se vad som håller på att ske och leda in intervjun på rätt spår igen. Intervjuer kan ge mycket information, men det existerar en svårighet vid analysen, då forskaren kan tolka materialet på fel sätt. Det är viktigt vid analysen att forskaren intar ett objektiva förhållningssätt för att säkerställa en adekvat analys.

⁹⁴ Bryman, 1997:114

⁹⁵ Bryman, 1997:89-90

⁹⁶ Holme & Solvang, 1997:97

⁹⁷ Halvorsen, 1992:89

⁹⁸ Trost, 1997:26-27

5. Resultat

I detta kapitel börjar vi med att redogöra för de intervjuer vi genomfört och sedan avslutas kapitlet med en jämförelse dem emellan. Vid citat i texten är det de intervjuades ord som citeras och de används för att illustrera situationen och de personer som intervjuades.

5.1. Intervju med "Erik"

Erik är i 40-års åldern och har en OSA⁹⁹ anställning på KRIS där han ser till att det är öppet och att allt sköts. Han säger att "KRIS är kommunens och socialens sopstation", det är de svåraste människorna som kommer dit och de lyssnar och respekterar dem som arbetar på KRIS i större utsträckning. "Vi har ju varit så långt in i skogen va, så vissa människor som kommer så långt hittar inte ens ut eller ja, mular på vägen". Han fortsätter med att säga att på KRIS gäller nolltolerans för besökarna, "vi tillåter inte en tablett, inte en droppe, ingenting när de kommer ner här, och de respekterar det". Har besökaren tagit något "åker de ut med huvudet före", fast de är ändå välkomna dagen efter, förutsatt att de är nyktra då.

Erik jämför situationen idag mot när han var ung, förr var det lite öl och sprit och idag är det vanligt att redan som ung börja med rökheroin. Han säger att det är hårdare idag även vad det gäller brott. Han läser i tidningen om ett mord varje dag och menar att om tio år är det tre mord om dagen, det sker en successiv ökning hela tiden.

KRIS är en tillflyktsort för Erik, här finns inga myndigheter och det är lätt att prata med varandra för alla har liknande erfarenheter. Men "man kan inte komma hit och prata om krämpor, för vi är alla själva fulla av krämpor", det är ingen som orkar lyssna på sådant fortsätter han. Erik känner ett myndighetsförakt "ända ut i fingertopparna", han kan ändå prata med dem så länge det inte gäller honom själv för då känner han enbart motstånd. Det var 20 år sedan han senast tog emot hjälp från någon myndighet, däremellan har han knappt existerat på något papper utan det var först nu i och med anställningen på KRIS som han återfanns i systemet. Han känner inte att han får något gehör vid kontakt med myndigheter, utan får endast känslan att det är svårarbetat och det har fått honom att undvika att ta kontakt med dem. Han vet inte om det är myndigheternas fel, det kan lika mycket vara hans. Som ung var han där många gånger och sa enbart tomma ord om att han skulle sköta sig, vilket han sen inte gjorde. När Erik bestämde sig för att sluta med både kriminalitet och droger ville han inte ha någon som helst hjälp från myndigheterna, han säger att han "skitit i andra och skött mig själv". Det som fick honom att bryta var att han kände att han var för gammal för att hålla på längre, "jag bara la av en söndag, som var min favoritdag att kröka på". Han var trött på det liv han levde och insåg först då vad det var han höll på med. Han fortsätter med att berätta att det är många som väljer att försöka sluta då de ser att det finns de som klarar det trots att det är svårt att hålla sig. "Ska man gå den här raka vägen, så är det lätt att man faller åt sidan och det räcker att man hamnar i fel sällskap för att trilla dit igen".

Efter fängelsevistelsen släpptes han ut med 300 kr på fickan och "då finns det den där vägen man kan välja; antingen polarna, eller försöka lägga av". Det är lättast att söka upp sina gamla vänner igen säger han, framförallt om ingen hjälp erbjuds, men de "kan ju inte sitta och tycka synd om en".

Erik tror sig inte ha några större möjligheter för att få ett vanligt arbete på grund av sin bakgrund. Han vill heller inte ha något vanligt arbete, "jag skulle bli skitirriterad" när arbetskamraterna sitter och pratar om "taknockar och sommarstugor, jag är inte intresserad av sånt". Han känner inte att han har någon samhörighet med vissa människor, de känner likadana om honom; "vafan gör den där på vår arbetsplats?, så är det ju". På en vanlig

⁹⁹ Skyddat arbete hos offentlig arbetsgivare

arbetsplats kan han inte vara sig själv, inte vara ärlig om hur han känner sig. På KRIS kan någon komma in en dag och säga ”jag har inte sovit inatt. Vafan tror du jag har gjort?”. Han menar att här brottas alla med liknande problem med sitt förflutna och alla kan prata med varandra och känna att de får gehör, vilket inte fungerar på en vanlig arbetsplats.

Erik berättar en historia från ett besök han gjort på häktet för att informera om KRIS, när vi frågar honom om egenstämpling. När han kommer in till dem börjar han med att berätta att han är från KRIS, varefter de frågar vad det står för. Han svarar ”Kriminellas Revansch I Samhället”. Båda två säger då att de inte är kriminella, men senare visade det sig att den ena har suttit åtta år i fängelset för mord, och den andra är dömd för mordbrand, och suttit två och ett halvt år. De sa båda två att det var psykvårdens fel, inte deras. Erik säger att det är lätt att skylla ifrån sig. Vad gäller stämpling från omgivningen, medger han att han känner sig stämplad, ”jag är säkert avskydd, men det är ju ingen som berättar det för mig. Alla går ju och tänker ’vafan vad den där ser ut’, men sånt skiter man ju i, det är det minsta man bekymrar sig för”. Han tar upp ett exempel från en föreläsning han nyligen var på;

det var en tant som frågade om det var lämpligt att svära så mycket om man siktar på ett Svensson-liv, då sa jag att om jag svär eller inte, är det det minsta som är viktigt, det viktigaste för mig är ju för fan att hålla mig nykter och drogfri.

När vi frågade om möjligheter till bostad säger han att han själv inte har haft några större problem, ”det har löst sig under tiden, men jag har flyttat runt mycket”. Han menar att det beror på hur pass hjälpsamma föräldrar som finns i bakgrunden. Hade det inte varit för hjälpen som fanns omkring honom hade han inte haft någon chans att få en egen bostad. Först och främst på grund av att han har så stora skulder så det är ingen som vill ha honom, ”det är kört från första stunden, du får kämpa lite själv”.

5.2. Intervju med ”David” och ”Johan”

David och Johan är två killar i 20-års åldern, som trots sin ringa ålder har lång erfarenhet av både kriminalitet och missbruk. De har båda två varit medlemmar i KRIS sedan två och ett halvt år tillbaka. David berättar att KRIS har hjälpt honom väldigt mycket, då han istället för att festa går dit och tar det lugnt. Det är den sociala gemenskapen som främst är orsaken till att han går dit. Johan håller med honom och menar att de som kommer till KRIS hjälper varandra. Han menar även att det är ”soptunnan” som kommer till dem, men att de fixar det. Johan tror att KRIS sköter det så bra på grund av att de har hårda regler, de kör ingen ”daddalek”.

Johan har suttit häktad en längre tid och valde själv att sitta isolerad fyra månader av den tiden. Han tyckte det var jobbigt att sitta isolerad, men han valde att göra det för att han

[...] ville bryta allting, och det kunde jag inte göra ifall jag skulle umgås med interner hela dagarna och smida planer om hur man skulle leva vidare. Jag var ju tvungen att ändra på mig och det snabbt.

Isoleringen innebar att enda gången dörrarna öppnades var de tre gånger om dagen som maten delades ut. Resten av tiden satt han på sitt rum hela dagarna och gjorde ingenting.

Första gången han satt häktad fick han vara i de gemensamma rummen och då märkte han inte av någon skillnad när han frigavs från häktet. Den sista gången däremot, efter isoleringen, tyckte han att det var ”skitjobbigt första dagarna, det var som en nypåtändning”. Han säger att han rusade genom staden och kollade på alla människor och på allting omkring honom. Några dagar senare åkte han iväg på drogbehandlingshem och efter behandlingen när gamla vänner tog kontakt med honom så bröt han direkt och förklarade att han ville byta bana, ”jag träffar

på gamla kompisar varje dag, men det är ju inte mer än ett hej”. Han tycker att det är hårt att vara tvungen att bryta då han har delat många känslor med sina gamla vänner, både vad gäller missbruk och misskötsamhet. David valde också att bryta med sina gamla vänner, han tyckte att det var svårt i början och kände sig väldigt ensam. Han blev tvungen att byta nummer till mobiltelefonen rätt ofta eftersom hans vänner ringde och försökte få honom att börja igen. De lyckades alltid få tag på de nya numren ändå, så ett tag använde han sig inte av den alls. Han träffar fortfarande gamla vänner i staden, men vill inte ha någon kontakt då det inte fungerar att umgås med dem. Johan säger att det är tack vare KRIS som han fortfarande håller sig borta från sitt gamla liv, ”hade inte jag haft KRIS när jag kom tillbaka [...] så hade det inte tagit mer än fem minuter innan jag hade kastat mig på telefonen och ringt efter sprutor och sånt”. Johan berättar att han nästan avundas sina gamla vänner och ibland undrar han vad det är han gett sig in på. Han fortsätter med att säga att det nästan är lättare att nyttja droger än att sköta sig och förbli nykter. Ibland kan han känna ”att sådär vill jag också ha det idag och bara gå runt och flumma på stan och säga ’skit på dig’ till folk”.

Johan berättar att det var konsekvenserna av att de runtom honom började drabbas som fick honom att ändra sin livsstil. Han fick sin tjej att börja missbruka droger och begå brott, vilket resulterade i två års LVU-behandling.¹⁰⁰ Han skapade problem för sin familj, bland annat genom att han ställde till med så mycket bråk på dansställen och krogar att hans syster inte var välkommen dit och hans pappa blev tvungen att säga upp sig från sitt arbete och flytta från staden. Johan och David enas om att det var först när de upptäckte att deras uppförande skapade problem för deras närmaste som de förstod vidden av vad de höll på med. Johan säger att de egna problemen dämpades med narkotika.

För Johan var det drygt ett år sedan han bröt och han kommer ihåg hela situationen och exakt vilket datum det var. Han berättar att han en dag satt i sin lägenhet och kände att ”allt var skit, allt hände den veckan, mer ner i skiten kunde man inte va”. Han tog all narkotika han hade på bordet och föste över den till en vän. Han tänkte att han enbart hade två val, att lämna in sig eller bli tagen av polisen. Han valde att gå och sätta sig och vänta på att polisen skulle ta honom, för han orkade inte gå och lämna in sig själv. David kan också säga vilket datum han bröt, det var för ett och ett halvt år sedan och skedde i samband med en upptrappning hos alkoholterapeuten han gick hos. Dessutom uppmanade familjen och socialen honom att sluta. Han tycker det känns jättebra att ha slutat och har inga planer på att gå tillbaka till sitt gamla liv. Johan fyller i och säger att ”visst, det är inte bra varje dag, jag slipper det här i livet att vakna och slå i mig tjack och vara eldad som en gasell och gå ut på stan för att sno, det sista man gör är att slå i sig nytt”. Så beskriver han sin vardag innan han slutade med droger och anser att han idag har en högre grad av variation i livet. David instämmer och berättar att han slipper börja dricka på morgonen och fortsätta med det resten av dagen. Förr fick han gå ut och stjäla pengar på dagen för att ha råd att köpa mer alkohol.

David praktiserar på KRIS eftersom att han inte klarar av att gå i skolan. Han säger att han inte vill jobba, förutom möjligen som telefonförsäljare eller något annat jobb där han inte behöver träffa andra människor ansikte mot ansikte. Johan håller med och säger att det inte fungerar för honom att arbeta eftersom han har förstört sitt psyke rätt mycket och på grund av sitt utseende då han har ett flertal tatueringar. Han klarar inte av att sitta still länge och tappar humöret lätt. Han berättar att han retar sig på människor som han anser vara ”normala” vilket gör att han inte klarar av att jobba i butik eller liknande. Han fortsätter med att säga att han behöver ett jobb där han kan dra sig undan och vara ifred. Han praktiserar också på KRIS men kommer att få en anställning så småningom för att komma in i systemet och kunna få A-kassa om det skulle behövas i ett senare skede. När hans anställning är slut vill han börja studera då han under tiden han tillbringat hos KRIS upptäckt ett intresse för fotografering. Det är ett jobb

¹⁰⁰ Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

som han känner att han skulle klara av, eftersom det är en lugn miljö och innebär högre grad av inflytande över sitt jobb. Den här drömmen lever han på och bygger på lite eftersom. Han säger att varje gång han lyckas ta ett steg framåt i sitt liv känner han att han närmar sig sitt mål. Johans första steg är att komma ut i samhället och stå på egna ben. Han behöver sina drömmar för att hålla sig skötsam, för då vet han vad han mister om han skulle återfalla till brott. David har inga framtidsdrömmar utan säger att han tar vad som helst, bara han får ett jobb och kan klara sig själv. Han vågar inte drömma för "sen skiter det sig och då blir allt bara skit". Han har heller inga fritidsintressen, utan det som uppehåller honom under dagarna är tv-spel och umgås med folk på KRIS. David tror att det ändå är viktigt att hålla sig sysselsatt för att undvika att tänka på några "taskiga genvägar". Han lägger stor vikt vid att inte bara sitta hemma och titta på tv, för då är det lätt att ta telefonen och ringa någon gammal vän för att hitta på något dumt.

Johan bor ovanför KRIS-lokalen i en 34§-lägenhet. Han har valt det själv som ett led i återintegreringen. När han åkte in på häktet bestämde han sig för att hela uppbnrytningsprocessen skulle få ta den tid den tog. Han började med ett års missbruksbehandling och nästa steg blev lägenheten hos KRIS och med detta påbörjades en halvdan utslussning, det sista steget blir att flytta till en egen lägenhet. Att skaffa vanlig hyreslägenhet är nästan omöjligt eftersom han haft så många hyreslägenheter innan som han förstört eller låtit bli att betala hyran för. Den enda chansen han ser är att få lägenhet via socialtjänsten eller KRIS. Han vill helst inte ha hjälp av socialen, han vill klara sig själv. KRIS ställer bara upp som referens till hyresvärdar vilket får honom att känna sig mer självständig. David har aldrig haft dessa problem då han mestadels bott hemma hos föräldrarna. Han tror att även han har svårt att få en hyreslägenhet utan hjälp då han har ansefliga skulder. Dessutom har han ett flertal anmärkningar hos kronofogden eftersom han inte betalt dessa skulder och inte bryr sig om att kontakta dem. Han får en påminnelse varje månad, men ignorerar dem bara. Från början var påminnelserna en källa till ångest, men nu har han vant sig och slutat bry sig. Även Johan har kraftiga skulder men, till skillnad från David har han tagit kontakt med kronofogden och fått skulderna frysta tills det att han själv tar kontakt efter att ha fått arbete. Han har minskat sin skuld då han under sin kriminella tid gått till dem drogpåverkad och betalt av dem med pengar han fått genom brott.

Johan säger att fingrarna kliar hela tiden, "jag som är före detta stortjuv; men jag är en misslyckad tjuv, och det är det jag vet om idag", han fortsätter med att säga att han hellre lever fattig än att stjäla. David berättar att han lånade pengar från vänner och familj eller snodde från sina föräldrar för att finansiera sitt beroende. Om detta inte lyckades hade han andra knep att få ihop pengar, som t ex genom att teckna ett mobilabonnemang för att sälja telefonen. Han menar att det är lätt att stjäla saker för att få ihop pengar till nöjen och dylikt.

Johan berättar att han har en kraftig stämpel, men den kan ses som en då-och-nu-stämpel, då de flesta vet att han förändrats. Ett tag var han nästan inte välkommen någonstans i staden och idag kan han nästan gå in i vilken butik som helst. Han vet om att han haft stämpeln att ha varit den som "strular och knasar" men idag känner han att när han varit inne i en butik så får han ett leende när han lämnar butiken för att de idag kan lita på honom. Han menar att stämpeln är i ett utsuddningsläge då de idag ser att han betalar för kläderna. "Idag går jag inte in med en vinterjacka och sju tröjor på mig och betalar för ett frimärke, utan jag kan gå in idag med kanske bara ett linne och en tunn jacka", det vill säga i nuläget stoppar han inte på sig kläder. David däremot tycker inte att han blivit stämplad av sin omgivning, men han väljer att inte berätta för alla om sin bakgrund, de får helt enkelt bilda sig en egen uppfattning om honom. De som han väljer att berätta för anser han får ta hans bakgrund som de vill, om de vill får de lära känna honom mer, eller så kan de strunta i det. Alla har valt att fortsätta umgås med honom. David säger att han delvis är igenkänd på staden, men ser det inte som något negativt, utan tycker det är lite roligt att de verkligen kommer ihåg honom. Johan tycker även

han att uppmärksamheten kan vara rolig, då han menar att ”syns man inte så finns man inte”. Johan stämplar sig själv fortfarande genom att han även idag ser sig själv som missbrukare, ”jag är missbrukare som är beroende av saker, jag är bara ifrån de sakerna nu”. Han menar att han alltid tänker i dessa banor och att har man en gång varit beroende, så är man alltid det. Även David stämplar sig själv då han berättar att han alltid har det i bakhuvudet att han ”misskött sig i samhället, man tänker ofta på det, men jag vill ju aldrig vara en vanlig människa heller” och han tror aldrig att han kan bli en vanlig människa. Johan instämmer genom att ställa frågan ”varför vara frisk i en sjuk värld?”.

Johan berättar att han tycker att myndigheternas hjälp har fungerat bra. Han säger att han har haft kontraktsvård¹⁰¹ i ca ett år vilken avslutades en och en halv vecka innan intervjun och idag anser han sig vara rentvådd. Han är tacksam för att han haft frivården inkopplad så länge, och kontakten med alkohol- och narkotikasektionen har fungerat bra och de har ställt upp för honom. Förr ansåg han sig inte få någon hjälp och att den lilla hjälp han fick inte var bra. Istället tyckte han att de ”satte käppar i hjulen”, men han menar att det ändå fungerat, eftersom han idag är nykter och skötsam. Han berättar att det i vanliga fall är svårt att få kontraktsvård för någon som sitter häktad för så grova brott som han gjorde, åklagaren yrkade på tre års fängelse. Han lyckades ändå genom att sitta häktad en extra månad och visade på det sättet sin motivation för att skärpa till sig. Kontraktsvården innebar att han gick en behandling för att bli kvitt sitt narkotikaberoende och han tyckte att det var jobbigt vissa perioder. ”Vissa dagar ville man bara spy över det och tänkte ’skit på er, jag ska ut och knarka’”. Han berättar vidare om att hur han legat på golvet och skrikit och gråtit och befunnit sig på en treårings nivå men till sist insåg hur bra han hade det ändå. Han anser att det har mycket med viljan att göra om behandlingen lyckas eller inte. När han gick till föreningen Anonyma Narkomaner (NA) gjorde han det i början enbart för att det skulle se bra ut. Men efter ett par månader gav han behandlingen en chans och började lyssna och inte bara sitta och titta ut genom fönstret. Innan han kände sig motiverad så lurade han ofta socialtjänsten när han skulle drogtestas genom att säga att tagit koffeintabletter och därför inte sovit på hela natten. På det viset undgick han att upptäckas och därmed ändå få socialbidrag. David är också han väldigt nöjd med hjälpen han fått av socialtjänsten. Han säger att viljan och motivationen är det som är viktigast för att lyckas sluta. Det gäller att ta till sig hjälpen som erbjuds. Han fortsätter med att säga att det är svårt i början men efter ett tag så lossnar det och informationen som ges går in. David berättar att han ofta struntat i sina möten med socialtjänsten då han inte haft motivationen att ordna upp sitt liv, men har till skillnad från Johan aldrig ljugit eller lurat dem. Han har däremot ofta lurat polisen då han träffat dem så många gånger att han lärt sig knepen, men att lura dem har inte lett till något bra. Båda två anser att den hjälp som behövdes också fanns när de valde att börja leva ett hederligt liv.

Johan och David poängterar båda familjens vikt för att kunna bryta sin brottskarriär. Johan berättar om hur han under sin tid i häktet fick jättebra stöd av sin pappa. Han trodde från början att allt var förstört med tanke på hur mycket han ställt till det för pappan. Redan första dagen i häktet funderade han på att kontakta sin pappa, men vågade inte. Istället blev det hans pappa som kontaktade häktet och frågade om hur han hade det, men tyvärr fick han inte träffa honom i och med isoleringen. Direkt efter att han frigavs fick han fullt stöd av hela familjen trots att han så många gånger tidigare sagt att han skulle bryta. De stödde honom trots hans grova brott och de flertal domar som väntade honom. David instämmer helt och hållet då han också fått mycket stöd och hjälp av sin familj. Han trivs med att bo hemma eftersom han varje morgon vaknar och ser sin familj och känner att han har fullt stöd från dem. Varje morgon

¹⁰¹ Kontraktsvård är en särskild form av skyddstillsyn, som innebär att den dömde får behandling istället för fängelsestraff. Den dömde skriver under ett kontrakt där han/hon förbinder sig att följa behandlingsplanen som ställs upp i samråd med frivården.

sitter han en stund och pratar med sin mamma innan han går hemifrån och när han kommer hem finns de där för honom.

5.3. Intervju med "Linda"

Linda är i 20-års åldern och hon har gått till KRIS i ett år, ända sedan hon avbröt sin kriminella karriär. Hon anser att hon haft tur då hon endast varit anhållen några gånger, men aldrig blivit straffad. När hon bestämde sig för att sluta var det på grund av att hon inte längre orkade leva som hon gjorde. Hon ville ha barn och familj någon gång, "precis som alla andra, man får tänka på vad som är värt något". Linda valde även hon att bryta med hela sin dåvarande vänskapskrets vilket hon tyckte var skönt, eftersom hon ansåg att de inte var några riktiga vänner.

Hon berättar att det har varit KRIS som hjälpt henne ur sitt missbruk och sin misskötsamhet, eftersom hon inte fick någon annan hjälp än bidrag från socialen. Det är även KRIS som hjälpt henne att få lägenhet, då hon bodde i KRIS-lägenheten innan. Numera har hon flyttat ihop med sin pojkvän, och berättar att allt ordnat sig för henne. På egen hand tror hon inte att hon har någon möjlighet att få lägenhet, eftersom hon är så skuldsatt. Hon tycker att skulderna är jobbigast och hade det inte varit för dem så vet hon inte om hon hade varit speciellt motiverad till att söka arbete. Linda berättar att hon behöver något som drar lite, för annars hade hon troligen bara legat hemma och sovit hela dagarna. Idag arbetar hon på KRIS efter att ha varit praktikant hos dem en längre period och det är kommunen som betalar hennes lön. Hon trivs väldigt bra och tror att det är det enda arbete hon kan ha för tillfället, då hon har möjlighet att gå och lägga sig i vilorummet en stund om hon har en dålig dag. På ett vanligt arbete finns inte den möjligheten och hon tror att det är påfrestande att ha ett vanligt arbete. Tidigare har Linda haft några kortare anställningar genom arbetsförmedlingen, men det har inte fungerat så bra då hon bara struntat i att komma dit. I framtiden när hon kan stå på egna ben och känner att hon kommit över sitt förflutna hoppas hon kunna få ett vanligt arbete, men hon vet inte vad det är hon vill jobba med. Hon berättar att hon vill jobba med en sak ena dagen, och något annat nästa dag men ett intresse hon har och vill utveckla är inredning. Egentligen spelar det henne inte så stor roll vad för arbete hon har, utan det enda hon bryr sig om är att ha ett plats där hon trivs och har det bra.

Hon tror att hon alltid kommer att känna sig stämplad eftersom hon inte har någon som helst möjlighet att vare sig ta ett lån eller ha kredit, då hennes bakgrund alltid kommer att synas i register. Linda säger att "bara att man går ner här [till KRIS] sätter en stämpel". Hon ser sig själv som vilken annan person som helst, "visst, jag har gjort kriminella handlingar, och är väl kriminell men jag kan ju inte säga att jag går omkring och känner mig skyldig heller".

Linda tror att det enda sättet att bryta med sitt gamla liv är att inse själv att hjälp behövs. Hon tror även att viljan och motivationen är nödvändig för att lyckas. Hon själv "har gett [sig] fan på att klara det här, det är inte enkelt, man måste kämpa". Hon berättar att hon tror att äldre människor med ett brokigt förflutet har det svårare att komma tillbaka till ett vanligt liv, men samtidigt säger hon att alla kan, och att alla har chansen. Hon fortsätter med att säga att många av dem som går till KRIS är uppåt 50 år och nyss börjat kämpa, "men vaddå, det är ju halva livet kvar" avslutar hon med.

5.4. Intervju med "Niklas"

Niklas är i 30-års åldern och har varit problemfri i nära tre år. Till KRIS har han gått nästan sedan han avbröt sitt gamla liv. Han hjälper till där genom att föreläsa på skolor och företag.

Niklas valde att bryta med sitt gamla liv eftersom han var utbränd. Han arbetade så mycket för att ha råd med narkotika, dessutom var hans dotter en bidragande orsak till uppbrottet. Han säger att han blev psykiskt knäckt av alla påfrestningar så han valde själv att ta kontakt med vården. En förutsättning för att han skulle lyckas var att bryta med sin gamla umgängeskrets. Han säger dock att det oftast är de gamla vännerna som bryter då de anser att personen inte är intressant längre. Han pratar dock ändå med dem, och hälsar på dem när han träffar dem och poängterar att han inte har några fördomar mot dem. Han har haft tur då han inte haft några problem att hitta nya vänner den här gången, men andra gånger han försökt att sluta har han blivit helt ensam. Den här gången var det andra som slutade samtidigt som honom och vilka är hans barndomsvänner. Nu har han fått bättre kontakt med dem än vad han hade under tiden de missbrukade narkotika. Idag satsar han på kvalitet framför kvantitet vad gäller vänner.

När han var yngre fick han ett fängelsestraff, men han blev placerad på en öppen anstalt där han fick möjlighet att utbilda sig. Han hade dessutom möjlighet att samtidigt arbeta och han kunde åka in till arbetet på dagarna för att återvända till fängelset på kvällarna. På helgerna fick han permission eftersom han hade frigång. Han är väldigt nöjd med den metoden då han under den tiden skötte sig, men den ökade inte hans motivation att sluta med missbruket nämnvärt. Han slutade med kriminaliteten då han arbetade för att få ihop pengar istället för att begå brott. Då han inte arbetat de senaste tre åren ser han sina chanser att få arbete som något begränsade. Han har inte arbetat på grund av att han varit sjukskriven fram till september förra året, efter det har han gått arbetslös. Han tror att han har varit borta för länge från arbetsmarknaden och har inga kontakter kvar. Det enda jobb han fått från arbetsförmedlingen var som potatissättare i tre dagar. Han tycker det är jobbigt att gå arbetslös då det värsta han vet är att inte ha något att göra, och han skulle ta vilket arbete som helst. Han säger att han har ett problem med att ta tag i saker och ta kontakt med arbetsgivare, då han blivit passiviserad av sitt narkotikamissbruk, men han har inga problem med att arbeta ändå. Han har sökt en hel del arbeten, men aldrig fått något. Han tror att det krävs mer arbete från egen sida för att lyckas få en anställning.

Niklas tror sig inte ha några möjligheter att få bostad på egen hand, utan han har fått sin nuvarande lägenhet genom socialtjänsten. Lägenheten ska snart skrivas över på honom, eftersom han har skött sig och betalt sina räkningar. Han är nöjd med socialtjänsten då de hjälpt honom väldigt mycket och idag får han ekonomisk hjälp av dem. Niklas tycker inte om att få bidrag, utan vill jobba för sina pengar. När han bad om hjälp fick han det direkt. Han blev inskriven på ett behandlingshem och efter behandlingen har han fortsatt gå på NA-möten två gånger i veckan. Han har även gått hos en drogterapeut, vilken fick honom att förstå att han behövde hjälp och att han kunde ta emot den. Han tar upp några faktorer som han anser vara viktiga för att kunna sluta. Först och främst är det viktigt att personen förstår att det är upp till honom/henne själv att klara av att sluta, det går inte att enbart förlita sig på hjälpen från behandlingshemmen. Det är även viktigt att vänskapskretsen byts ut och att hela tiden hålla sig sysselsatt så att inte hela dagarna tillbringas hemma själv. Niklas berättar att det är starka krafter som ska bekämpas, vilket gör att det är få som klarar av att stå emot dem. Han fortsätter med att säga att viljan att klara av allting själv ofta hindrar en från att lyckas, därför är det viktigt att stoltheten sätts åt sidan och att exempelvis vända sig till en förening som KRIS. Den sociala kontakten är oerhört viktig, ”vi är ju flockdjur”.

Niklas berättar att den enda gången han känner sig stämplad och något kränkt av sin omgivning är när han går till läkaren. Han är alltid öppen och ärlig vad gäller sitt förflutna och har berättat för läkaren om sitt tidigare narkotikaberoende. Han känner inte att han får någon respons från läkaren när han är där för sina åkommor. Han fortsätter med att säga att ändå har han bara problem med knäna och några förslitningsskador vilket inte beror på hans tidigare missbruk. Annars känner han inte att han har några problem med stämpling på grund av sitt

förflutna, utan snarare att arbetslöshetens stämpel är värre. Han tycker att det är jobbigt att berätta för andra att han är arbetslös och han säger att han känner sig annorlunda på grund av detta och inte på grund av sitt tidigare kriminella leverne.

Han tror inte det finns något myndigheterna kan göra bättre, utan de finns alltid där om hjälpen behövs. Istället behövs en samhällsomvandling för att komma tillrätta med problemen med missbruk och kriminalitet. Det behövs en öppnare inställning, större medkänsla och acceptans för varandra för att komma åt problemet.

5.5. Jämförelse mellan intervjuerna

Alla intervjuade har någon form av arbetsuppgift hos KRIS, och de hyser ett stort engagemang för föreningens verksamhet. De är väldigt målinriktade, då de satt upp riktlinjer och jobbar hårt för att uppnå sitt mål. Det kan ses bland annat i att de brutit upp med sina tidigare vänskapskretsar och de delar även uppfattningen att det är ett krav för att överhuvudtaget ha chans att lyckas starta ett nytt liv. Alla pratar om familjen som en central stöttsten för att nå de uppställda målen. De behöver dem för att orka fortsätta kämpa och som en påminnelse om varför de kämpar. De håller alla med om att sysselsättning är viktig för att kunna komma ifrån sitt kriminella förflutna eftersom de alla tar upp riskerna med att sitta hemma utan någonting att göra. De säger att fritidsintressen och arbete kan underlätta, men de delar också en känsla av att det är omöjligt för dem att få arbete. De menar allihop att deras förflutna gör arbetsgivare motvilliga till att anställa dem. Samtidigt säger alla, utom Niklas, att de inte är beredda att komma ut i arbetslivet då de känner att de inte skulle klara av att ha ett vanligt arbete.

Alla våra intervjupersoner säger att de troligen inte kan få bostad på egen hand. I de flesta fall beror det på skulder, men även prickar i brottsregistret nämns som en orsak. De enda möjligheterna de ser är att gå via socialtjänsten eller använda KRIS som referens. De intervjuade har något skilda åsikter om myndigheter, där Erik och Linda är något negativt inställda medan de tre andra är mycket positiva till dem och den hjälp de har att erbjuda. De enas dock kring att det inte är myndigheterna som är det centrala i möjligheterna till att lyckas utan det är den egna viljan och motivationen som avgör, myndigheterna är enbart ett hjälpmedel på vägen. Det som de intervjuade tar upp som anledningar till att de valt att förändra sina liv skiljer sig mellan åldrarna. De något äldre i vår undersökning, Erik och Niklas, orkade helt enkelt inte längre och kände att de hade levt det livet för länge. Dessutom började deras kroppar att säga ifrån. De två yngre killarna enas kring anledningen att de ville avbryta på grund av de konsekvenser som deras beteende hade för den närmaste familjen. Linda skiljer sig från de andra då hennes val att avbryta grundade sig i viljan att i framtiden skaffa familj och leva ett vanligt liv.

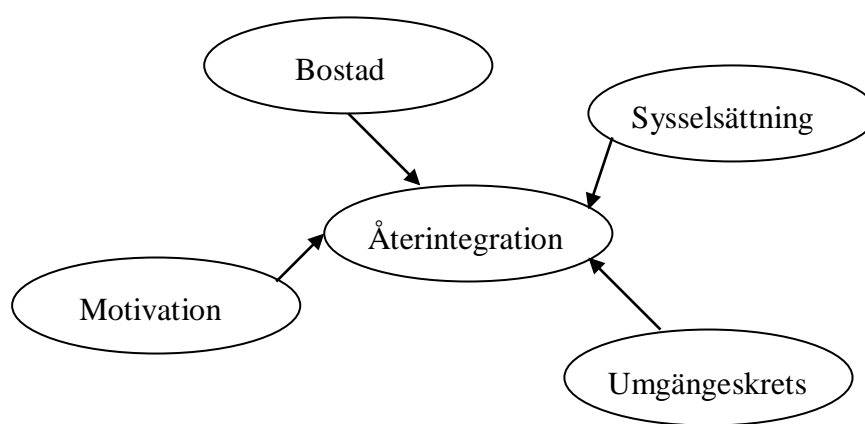
Vad det gäller deras syn på om de stämplas av omgivningen så skiljer sig de intervjuade från varandra. Det är graden av stämpling som skiljer dem åt. Vad det beror på skiljer dem åt och även om de ser det som något negativt att bli stämplade. När det gäller deras stämpel på sig själv så har alla intervjuade det i bakhuvudet att de en gång varit kriminella och därför till en viss del fortfarande ser sig som det.

6. Analys

I analysdelen behandlar vi våra resultat med utgångspunkt i den tidigare forskning och de teorier som vi redogjort för.

6.1. Analys av resultat utifrån tidigare forskning

Vi har vid analys av materialet upptäckt fyra hörnstenar för möjligheterna för före detta kriminella att återintegreras i samhället. Det läggs stor vikt vid dessa både hos intervjupersonerna och i de rapporter vi tagit upp i den tidigare forskningen. Hörnstenarna är bostad, sysselsättning, umgängeskrets och motivation. Vi åskådliggör dem i figur 1. nedan. Vi har dessutom sett andra återkommande delar som både rapporterna och intervjupersonerna reflekterar över. Dessa kommer att redogöras för efter genomgången av hörnstenarna.



Figur 1. Hörnstenarna vid återintegration

Alla rapporter beskriver problem med bostad för de före detta kriminella och de menar att det enbart är drygt 45 procent som har eget boende. Rapporten *Hinder och möjligheter* beskriver bostadssituationen genom att behandla före detta kriminellas problem att få ett hyreskontrakt på egen hand. Enligt rapporten beror det på deras brokiga förflutna och ansenliga skulder vilket kan kopplas till våra resultat där alla intervjuade har beskrivit exakt det rapporterna tar upp. Ingen ansåg sig kunna få ett hyreskontrakt på egen hand utan de behövde hjälp utifrån. Det visade sig att det endast är en av våra intervjupersoner som kan räknas till dem som har egen bostad. 34§-boende, socialtjänstens lägenhet eller inneboende kan inte räknas som egen lägenhet.

Beträffande sysselsättning kan vi se likheter mellan rapporterna och våra resultat. Ingen av våra intervjupersoner kan anses ha ett vanligt arbete då två av de intervjuade hade praktikplatser hos KRIS, en hade en OSA-anställning, en var arbetslös och den sista hade precis fått en anställning hos KRIS. Den sistnämnda anställningen kan anses vara ett led i att återanpassas tillbaka till systemet och är därför i egentlig mening inget vanligt arbete. Kopplas detta till rapporterna visar det sig att våra intervjupersoner inte befinner sig i någon unik situation. I *Kriminalvård och statistik* står det att endast ca 22 procent har arbete på den öppna marknaden vilket visar på den svåra situation de befinner sig i. Enligt rapporten *Från anstalt till frihet* anses samarbetet mellan arbetsförmedling och före detta kriminella vara bra. Det är endast ett fåtal som inte får den hjälp de behöver. Linda och Niklas har inte den erfarenheten, vilket skiljer sig från rapporten. Framför allt Niklas tror inte på arbetsförmedlingens förmåga att hjälpa honom med ett fast arbete utan det är främst kontakter

som gäller enligt honom. Sysselsättning är något som är centralt eftersom brist på detta kan anses öka risken för återfall avsevärt.

Umgängeskrets är något som våra intervjupersoner har framhållit som speciellt viktigt. De har alla brutit med sina respektive umgängeskretsar som de hade under sin kriminella tid. Däremot ägnas inte mycket plats i rapporterna åt detta då den enda rapporten som behandlar problemet är *Efter muck*. Den beskriver vikten av att träffa nya vänner genom fritidsaktiviteter. Det skapas en situation där det blir omöjligt att förlora då före detta kriminella både har något att göra och träffar nya vänner. Tanken med detta är, enligt rapporten, att det ska avhålla individerna från kriminell aktivitet. Varför vi valt att ha det som hörnsten beror på att alla våra intervjupersoner har nämnt det som en förutsättning för att kunna bryta med sitt gamla liv. De menar att det är viktigt att få en ny icke kriminell umgängeskrets. Dessa nya vänner kan både vara före detta kriminella eller någon som aldrig kommit i kontakt med kriminalitet. Johan berättar om risken med att sitta hemma ensam i lägenheten utan något att göra. Risken han nämner är att ringa de vänner han tidigare brutit med och återfalla till sitt gamla beteende.

Motivation och vilja att sluta är något som återkommer i våra intervjuer. Alla poängterar att utan motivation är det omöjligt att lyckas. Linda berättar att det är hennes motivation och vilja att sluta som är det enda som får henne att fortsätta kämpa. De andra intervjupersonerna beskriver sina situationer som liknande, men att de även nyttjar den hjälp myndigheterna erbjuder. Den hjälpen fungerar som ett komplement till den egna motivationen då viljan inte alltid räcker till, vissa behöver mer stöd och hjälp och andra mindre. Tyvärr nämner inte rapporterna motivation som något centralt för att återintegreras i samhället, även om en rapport, *Förberedd för frihet*, säger att motivationsbrist står för ca 23 procent av dem som inte får någon utslussning från fängelser. Siffran är enbart baserad på interner som frigges, men kan jämföras med andra tidigare kriminellt belastade människor, då det kan antas att samma motiv ligger bakom bristen på motivation. *Från anstalt till frihet* beskriver även den problemet med motivationsbrist och menar att det kan bero på att kriminella personer känner en rädsla för att förändra sin vardag och att de känner trygghet i rutiner.

Intervjuerna skiljer sig från rapporterna vad gäller inställningen till myndigheter. Rapporterna beskriver myndigheternas arbete som otillräckligt, vilket kan ses i den statistik som de presenterar. Dock har flera av våra intervjupersoner uttryckt en positiv inställning till dem, då de säger att myndigheterna har hjälpt dem i allra högsta grad. Vi funderar på om de svaga siffrorna som rapporterna presenterar kan bero på att de inte behandlar motivation som en källa till att lyckas. De lägger all tyngd på myndigheternas ansvar att ta hand om de kriminella och förbiser individernas eget ansvar.

6.2. Analys av resultat utifrån teori

När vi började sammanställa våra intervjuer visade det sig att alla våra intervjupersoner kände att de har upplevt eller upplever att de blir stigmatiserade genom sitt förflutna.

Erving Goffman beskriver den sociala miljön som en plats där det förväntas finnas samma sorts människor som följer samma sociala spelregler. Han fortsätter med att berätta om de problem som kan uppstå när en okänd person kommer in i miljön. De av den sociala miljön redan accepterade personerna utvärderar den nya personen och det är genom utvärderingen som stigmatisering sker. Detta överensstämmer väl med vad våra intervjupersoner berättat om hur de upplever omgivningens stigmatisering. Enligt dem ser samhället på dem som annorlunda och vill inte släppa in dem som fullvärdiga medlemmar av den sociala miljön. Det visar sig bland annat i den motvilja de möter på arbets- och bostadsmarknaden. Alla våra intervjupersoner menar att de har svårt att få ett eget lägenhetskontrakt utan hjälp, de beskriver även svårigheterna i att få en fast anställning på en vanlig arbetsplats. Det är inte

enbart arbetsmarknadens motvillighet som agerar hinder för möjligheten att få arbete utan nästan alla våra intervjupersoner beskriver en ovilja att arbeta på en vanlig arbetsplats. Deras respons på utestängningen från samhällets sociala miljö är att skapa en egen miljö och utveckla egna sociala spelregler vilka skiljer dem från det övriga samhället. Deras spelregler behöver eventuellt inte skilja sig mycket från de spelregler den kriminella miljön har, men skillnaden ligger i att de avstår från de kriminella elementen. Dessa inställningar medför att det kan vara omöjligt för dem att helt och hållet återintegreras i samhället. Exempelvis Erik berättar att han är motvillig att anpassa sig helt till samhällets normer då han anser det vara ett av hans minsta problem. Goffman beskriver detta genom att påpeka risken för att en stigmatiserad person driver sin särställning för långt och skapar ett agg mot begreppet normal och allt vad det innebär.

Goffman menar att en stigmatiserad person även kan se sig själv som annorlunda och anser att det beror på att personens självbild påverkats av omgivningens bild. Alla våra intervjupersoner medger att de ser sig själva som något annorlunda. Ingen av dem har helt släppt den bild de haft av sig själva innan de bröt med kriminaliteten. Detta kan bero på att de ännu inte fått godkännandet som normal av det övriga samhället utan de ses som före detta kriminella. Dock känner ingen av dem att de är kriminella men de påminns ständigt om sitt förflutna och bär det med sig i bakhuvudet hela tiden.

Kriminalitet är ett dolt stigma och kan därför väljas att undanhållas från andra människor. Goffman beskriver att det kan uppkomma problem när en person väljer att dölja sitt stigma för sin omgivning. Han diskuterar att det kan uppstå en kollision mellan en ny ovetandes umgängeskrets och den gamla som är fullt medvetna om personens stigma. David förklarade att han inte berättar för alla nya vänner om sitt förflutna. Han vill att de ska bilda sig en egen uppfattning om honom och inte bli bedömd för de saker han gjort förr. Det kan hända att vänner som är ovetandes ändå får reda på hans förflutna, både genom rykten och genom hans gamla vänskapskrets. Ett annat problem som kan uppstå för David är att hans nya vänner diskuterar den situation David befunnit sig i och eventuellt yttra fördomar. Det kan medföra olustkänslor från hans sida och framkalla en känsla av utanförskap. Detta behandlar Goffman då han menar att en person som valt att dölja sitt stigma möter en konflikt vad gäller uppriktighet och lämplighet.

Goffman menar att det går att urskilja tre faser vid övergången från stigmatiserad till normal. Den första är att personen förstår och accepterar hur han/hon ses av andra personer, den andra är när personen anpassar sig och lär sig leva med stigmat, den sista fasen är stigmas upplösning. De tre faserna kan vi urskilja i intervjun med Johan. Han berättar om hur han kommit att inse sitt stigma och förstå varför det lagts på honom. Idag har han anpassat sig till stigmat och försöker ändra på det. Han går inte in i en affär på sommaren längre klädd i vinterjacka, utan klär sig idag som vem som helst. Han medger att han än idag är stigmatiserad för sitt förflutna men berättar också att han märkt hur stigmat börjat försvinna och han börjar behandlas som en vanlig människa.

I *Jaget och maskerna* framhäver Goffman vikten av att presentera sig själv på bästa sätt. Han diskuterar att vi som individer oftast försöker framställa oss själva i bättre dager, vi har en önskan om att överföra ett visst intryck på de personer vi möter. Goffman menar att när människor möts för första gången utvärderas de av varandra utifrån olika kriterier. Utvärderingen kan individen påverka genom att utelämna viss information om sig själv och styra sitt uppträdande efter situationen. Det Goffman skriver om självrepresentation är intressant när det sammanförs med vår studie. Ingen av våra intervjupersoner har berättat att de vill, eller har visat att de vill framställa sig själva i bättre dager, snarare tvärtom. Erik belyser det starkast då han klart och tydligt förklarar att han inte bryr sig om hur han uppfattas av andra, utan för honom är det viktigaste att han håller sig nykter och skötsam. Det är ingen av dem som idag ens vill försöka bättra på synen på sig själv utan de är medvetna om hur de

uppfattas utifrån och de accepterar det. De accepterar detta eftersom de kan anses befinna sig i en egen, sluten social miljö och känner därför inget behov av att ställa sig själva i en bättre dager utåt. I deras miljö har de redan bestämda roller vilka inte överensstämmer med de roller som samhället kan tänkas ha. Vi upptäckte att de flesta har en framställning som är ganska rå och de framställer sig alla som annorlunda då de har inställningen varför spela en roll som ändå inte kan uppnås.

Våra intervjupersoner har alla en roll de spelar hos KRIS både som arbetstagare och som före detta kriminella. Så länge de arbetar hos eller går till dem för socialt umgänge blir det svårt för dem att byta roll. Det här redogör Goffman för då han menar att individen måste vara den han/hon utger sig för att vara. Har en individ tagit på sig en roll inom en grupp måste den stå för allt vad den rollen innebär, det går inte att i ett senare skede byta roll. Goffman anser att samhället är uppbyggt utifrån att varje individ har en moralisk rätt att förvänta sig att andra värderar och bemöter honom/henne på ett passande sätt. Om våra intervjupersoner tar på sig rollen som före detta kriminell istället för rollen som en vanlig människa så blir de kanske också behandlade som sådana eftersom vanliga människor kan anse att de har en lägre moral. Niklas berättar att han alltid är ärlig om sitt förflutna och känner också att han blir bemött på ett nedlåtande sätt av läkarkåren och här kan det diskuteras om han har samma moraliska rätt som alla andra. Vi funderade på om Niklas skulle få en annorlunda behandling om han dolde sitt förflutna och genom detta kunna få en högre moralisk rätt. Vi funderade även på vilken moralisk rätt Erik kan ställa på sin omgivning. Han hade ett rättfram, korthugget sätt och motsvarade utseendemässigt vår förtutfattade bild av en kriminell människa. Han uttrycker även i intervjun att hans utseende påverkar hur han blir bemött. Vi tror att ingen av våra intervjupersoner har samma moraliska rätt som vanliga människor, vilket både påverkar dem och samhället. Detta kan även motverka deras fulla återintegrering till samhället och på sikt medföra stora problem för dem som ändå vill avbryta sitt kriminella liv.

Elias och Scotson behandlar hur den etablerade gruppen utövar makt över outsidergruppen. De beskriver problemet om utestängning av outsiders från de etablerades sociala umgänge. Den etablerade gruppen förstärker sin maktställning genom att skapa social kontroll såsom skvaller och umgängesförbud. De menar att den etablerade gruppen ser sig själva som överlägsen och bättre och outsidergruppen blir därför i deras ögon en lägre grupp med svagare moralisk karaktär. För att få tillgång till en etablerad grupp krävs det att de underkastar sig gruppens normer och även om det görs accepteras de oftast inte i samma grad som ursprungsmedlemmarna. Detta är intressant för vårt resultat då alla våra intervjupersoner står utanför samhället på ett eller annat sätt. De menar att de vanliga människorna ser ner på dem och undviker att umgås med dem. De tror att de skulle vara helt ensamma och utan vänner ifall de inte hade KRIS eller så hade de återfallit till sitt gamla liv. Precis som Elias och Scotson diskuterar om outsidergruppens lägre moral kan vi se att våra intervjupersoner tillskrivs en lägre moralisk karaktär av samhället. Vi funderade över om de har en dålig moral eftersom nästan alla sa att de inte ville arbeta och då David inte bryr sig om att betala av sina skulder. Dessa tankesätt skiljer sig från samhällets normer och regler då vårt samhälle präglas av tanken att alla ska ha arbete och inte ligga samhället till last. Kanske gör de precis lika mycket rätt för sig som alla andra, som att arbeta ideellt för KRIS och dylikt. Eftersom arbetsmarknaden i mångt och mycket stänger dem ute så kan det hävdas att detta blir det enda sättet att göra rätt för sig. Då kan det diskuteras om de har lägre moral överhuvudtaget.

Vi kan även se en maktskillnad vad gäller våra intervjupersoners försök att återintegreras och samhällets försök att hålla dem utanför. Motståndet de före detta kriminella möter kan leda till att de inte orkar försöka längre. Detta ser vi i våra intervjupersoners berättelser då de alla är passiva och nöjer sig med den situation de har idag, det vill säga ett utanförskap präglad av maktlöshet. Vi tror att samhällets stigmatisering av de före detta kriminella och motståndet de möter medför att de självmant tar på sig stigmat och accepterar sin nuvarande situation

som en lägre grupp. Elias och Scotson beskriver problemen med att outsidergruppen överför de etablerades bild av dem på sig själva. Det är inte individen som tar på sig bilden utan det är hela gruppen, men individen får ändå stå bakom det gruppen gör och hur gruppen presenterar sig själv och agerar.

Våra intervjupersoner har beskrivit både att de blir stigmatiserade för vad de gjort som individer under sin kriminella karriär och att de även blir stigmatiserade som medlemmar hos KRIS. De kommer aldrig ifrån sin bakgrund så länge de berättar om sitt förflutna och så länge de är besökare hos KRIS. Samtidigt uttrycker de en stark ovilja att tillhöra den "gråa massan" vilket kan bero på stigmat de blivit påtvingade, men som Johan uttryckte det "varför vara frisk i en sjuk värld"?

7. Slutdiskussion

Uppsatsens syfte var att belysa vilka hinder och möjligheter före detta kriminella möter när de ska återintegreras i samhället. Vi anser att syftet uppnåts då flera hinder och möjligheter som de möter vid återintegration har upptäckts. Vi har under studiens gång identifierat fyra hörnstenar som är centrala för möjligheten att återintegreras; bostad, sysselsättning, umgängeskrets och motivation. Dessa fyra överrensstämmer med det förväntade resultatet även om vi hade trott att myndigheter skulle ägnas mer uppmärksamhet av våra intervjupersoner. Vår bild av myndigheternas arbete var negativ efter de artiklar och rapporter vi läst innan intervjuerna, men denna har ändrats då många av våra intervjupersoner var nöjda med den hjälp de fått. Vi blev förvånade över att de inte skyllde på myndigheterna i större utsträckning utan istället på kriminellas bristande motivation för återintegrering. Vi blev skrämda av det faktum att de före detta kriminella hade så stora svårigheter att ta sig in på både arbets- och bostadsmarknaden. Arbete och bostad ser vi som fundamentala behov och krav för att återintegreras. Att ha motivation och att bryta med sin umgängeskrets har vi förstått är nödvändigt för att kunna bryta sin brottskarriär.

Vi har resonerat om bostad och arbete som möjliga hinder för de före detta kriminella att återintegreras i samhället. Dock kan de även betraktas som möjligheter om bostad och arbete finns tillgängliga för dem. Om bostad erhålls är grunden lagd för fortsatt återintegrering. Motivation och umgängeskrets har tidigare framställts som framförallt möjlighet till återintegration men de kan även utgöra hinder. Vid brist på motivation blir det i stort omöjligt att bryta med sitt tidigare liv och klara av att återintegreras i samhället. På samma sätt förhåller det sig med umgängeskretsen då de gamla vännerna direkt eller indirekt kan påverka individen och förmå den att återfalla till kriminalitet. Det var förvånande att de största möjligheterna till återintegrering också utgjorde de största hindren.

Det förvånade oss att de intervjuade såg så lätt på sin stigmatisering, vissa till och med såg positivt på den. Stigmatiseringen från omgivningen var inget de lade någon större vikt vid men de berättade att de kände av den allihop på olika sätt. Egenstigmatiseringen visade sig förekomma hos alla intervjupersoner, vilket överraskade oss. Alla såg sig själva som mer eller mindre kriminella fortfarande och som en intervjuperson uttryckte det, ”en gång är alltid”.

Vi hade vid studiens start förhoppningar om att våra intervjupersoner skulle vara i 30-års åldern och ha en längre tids fängelsevistelse bakom sig. Vi förstod tidigt att detta skulle bli svårt då vi vid besök hos KRIS märkte att de flesta som befann sig där var yngre personer. Efter några besök hos dem hade vi fortfarande inte fått mer än en intervju med en person i önskad ålder. Vi bestämde oss då att sänka ålderskravet till 20 år och äldre. Om vi varit mer uttryckliga i våra telefonsamtal med KRIS hade vi antagligen kunnat få intervjuer med rätt antal personer i rätt ålder. De vi pratade med på telefon talade om för oss upprepade gånger att det alltid fanns folk där i olika åldrar, så det var bara att komma dit. Vi förstod senare vid en intervju att besöksantalet minskade desto närmare sommaren kom, så intervjupersonerna hade kunnat uppfylla våra krav bättre om intervjuerna genomförts tidigare under våren. Det skapades en negativ effekt av den unga åldersgruppen eftersom de inte hade någon längre erfarenhet av fängelsevistelse och utslussning. Intervjuerna blev trots detta bra och informationsrika då alla hade erfarenhet av att ta sig från sitt tidigare kriminella liv. Den intervju som hade kunnat ge oss mest information vad gäller erfarenheter av fängelsevistelse var den med Erik, men den av oss som skulle hålla i intervjun blev något skrämmd av hans utseende och korthuggna sätt. Detta medförde att vissa frågor inte vågade ställas. Om denna intervju hade genomförts senare under processen hade det eventuellt gått bättre då vi hade haft mer erfarenhet av att genomföra intervjuer med denna grupp. Vi tyckte det var ett känsligt ämne att diskutera och visste inte hur långt vi vågade gå i intervjuerna. Vi är ändå nöjda med informationen vi erhållit och anser att vi kunnat dra många nyttiga slutsatser av

materialet. Något annat vi borde ha tänkt på var risken med att genomföra gruppintervjuer. Vi tänkte enbart på det positiva en gruppintervju kan medföra även om riskerna diskuterades, men det bortsåg vi från vid intervjutillfället. Intervjuerna hade kunnat bli bättre om vi hade genomfört dem var för sig istället då David inte gavs mycket utrymme i diskussionen. Vi fick ändå mycket viktig information från Johan och den information vi ändå fick från David har hjälpt oss en hel del.

Vi hade valt att avgränsa vårt område till endast kriminalitet och bortse från narkotikamissbruk. Avgränsningen borde vi inte ha gjort då vi genom våra intervjuer insett att narkotika är en inkörsport till tyngre kriminalitet. Vi borde ha tagit mer hänsyn till problemet och reflekterat över narkotikans plats i begreppet kriminalitet. Vi har kommit underfund med att det är narkotikaberoendet de brottas med idag och inte i lika stor utsträckning längtan tillbaka till det kriminella livet.

Vi har resonerat kring hur studien skulle kunna utvidgas och förbättras. Vi kom fram till att det är svårt att bortse från narkotikaperspektivet i beräkningen. Studien kan även fördjupas genom att genomföra fler intervjuer med flera olika grupper. Det kan tänkas vara intressant att intervjua interner som friges inom snar framtid och fråga hur de ser på sina hinder och möjligheter att återintegreras. Vi kan även tänka oss att det är viktigt att ta med myndigheternas perspektiv. Det kan vara intressant att genomföra en undersökning om före detta kriminellas möjligheter till bostad och arbete och där intervjua arbetsförmedling, olika arbetsgivare och bostadsföretag.

När vi påbörjade studien hade vi en vag uppfattning om problemets omfattning. Under studiens gång har det visat sig att problemet är mer utbrett än vad vi trodde och att det finns fler faktorer som påverkar möjligheterna till återintegrering. Vi förstod från början att det inte var lätt att återintegreras men anade inte vidden av svårigheterna. Idag har vi förstått att det är ett långt led med många faktorer som måste överensstämma för att återintegrering ska vara möjlig. Vi ser på föreningar som KRIS som positiva och anser det viktigt att de före detta kriminella har möjlighet att gå till dem för socialt umgänge. Däremot har vi uppfattat en risk i att bli kvar för länge hos dem och eventuellt till slut fastna där. Vi har förstått att det är lätt att leva hela sitt liv inom KRIS med praktik, vänner, arbete och aktiviteter och därmed gå miste om integrationen i samhället.

Käll- och litteraturförteckning

- Beun, M. Vägen Ut, *Svensk handel kritisk till kriminalvårdens resultat*, nr. 1:2005
- Bryman, A. (1997) *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*, Lund:Studentlitteratur
- Elias, N. Scotson, J. (1999) *Etablerade och outsiders*, Lund:Arkiv
- Esaiasson, P. Gilljam, M. Oscarsson, H. Wängnerud, L. (2003) *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik AB
- Frodlund, Å. (2003) *Rapport 2003:7 KRIS*, Stockholm:Brottsförebyggande rådet, information och förlag
- Giddens, A. (2003) *Sociologi*, Lund: Studentlitteratur
- Goffman, E. (2002) *Jaget och maskerna*, Stockholm:Prisma
- Goffman, E. (2003) *Stigma – Den avvikandes roll och identitet*, Göteborg:Prisma
- Halvorsen, K. (1992) *Samhällsvetenskaplig metod*, Lund:Studentlitteratur
- Holmberg & Niméus, (2004) *Förberedd för frihet*, Stockholm:Brottsförebyggande rådet, Information och förlag
- Holme, I.H. Solvang, B.K. (1997) *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Lund:Studentlitteratur.
- Hulth, J. & Thyberg, M. (2003) *Hinder och möjligheter*, Vingåker:Linderoths Tryckeri (förlag okänt)
- Kriminalvården, (2004) *Kriminalvård och statistik*, Norrköping:Kriminalvårdsstyrelsens förlag
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, Lund:Studentlitteratur
- Sundgren, L. Apropå, *Den svåra vägen ut*, nr. 1:2004
- Trost, J. (1997) *Kvalitativa intervjuer*, Lund:Studentlitteratur
- Wahlin, L. Wennerberg, I. (2001) *Rapport 2001:2 Efter Muck, från anstalt till livet i frihet*, Stockholm: Brottsförebyggande rådet, Information och förlag
- Wennerberg, I. (2003) *Från anstalt till frihet*, Stockholm:Brottsförebyggande rådet, information och förlag.
- Ödman, P-J, (2004) "Hermeneutik och forskningspraktik"; i Gustavsson, B (red.) *Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen*, Lund:Studentlitteratur

Onlinekällor

[tillgänglig via Internet] <http://www.kris.a.se>, besökt 050414, senast ändrad 050413

Bilagor

Bilaga 1 – Intervjumanual

Intervjumanual

Bakgrund

- Ålder
- Fängelsestid
- Hur lång tid är det sen du frigavs?
- Flera fängelsestraff?

Förberedelse i fängelset inför frigivning

Vilken hjälp gavs vid frigivning

- Nytt av den hjälpen (om hjälp funnits)
- Arbete/sysselsättning
- Bostad
- Ekonomi

Tillbakagång till gamla vänner, eller ny umgängeskrets?

Problem vid återställning till vardag utanför fängelset?

Egna åsikter

- Anledning till att vilja bryta sin kriminella bakgrund
- Möjlighet till egen arbetskarriär
- Stämpling från myndigheter och andra
- Egen stämpling – ser dig själv som kriminell
- Vad kan göras bättre? Både vad gäller egen attityd och samhällets hjälp

KRIS

- På vilket sätt är KRIS bra när man vill återgå till ett liv utan kriminalitet?
- Hur har KRIS hjälpt dig att avsluta din kriminella bana?